

Ministerie van Economische Zaken
en Klimaat

MKB-actieplan

Foto: Franklin Heijnen

MKB-actieplan

MKB-actieplan

Digitalisering

Internationaal ondernemen

Fiscaliteit

Financiering

Menselijk kapitaal

Toepassing van innovatie

Regelgeving

Inhoud

Woord vooraf	7
Deel 1: Urgentie en aanpak MKB-actieplan	9
1. Grote belang van het mkb	10
2. Ondernemen in een snel veranderende omgeving	11
3. Aanpak MKB-actieplan op hoofdlijnen	13
4. Financiële paragraaf	18
5. Vooruitblik	19
Deel 2: Maatregelen en acties per thema	21
1. Menselijk kapitaal	23
2. Financiering	29
3. Digitalisering	35
4. Toepassing van innovatie	41
5. Internationaal ondernemen	45
6. Regelgeving	49
7. Fiscaliteit	53

Woord vooraf

In mijn eerste maanden als staatssecretaris heb ik veel ondernemers gesproken, door heel Nederland. Met eigen ogen heb ik gezien hoe goed het gaat met de Nederlandse economie, en hoe trots we mogen zijn op onze ondernemers, die aan de basis staan van dat succes. Daarnaast wilde ik weten waar ondernemers tegenaan lopen, wat er beter kan en of ik daar ik iets aan kan doen. De ondernemers die ik gesproken heb, zien zonder uitzondering een aantal grote uitdagingen waarin de overheid een rol kan spelen.

Dit MKB-actieplan bevat concrete maatregelen om het hele mkb in de mogelijkheid te stellen die uitdagingen succesvol aan te gaan, zodat ze ook in de toekomst succesvol kunnen blijven ondernemen. Het plan behandelt zeven belangrijke thema's: menselijk kapitaal, financiering, digitalisering, toepassing van innovatie, regelgeving, fiscaliteit en internationale handel. Dit plan is een begin: ik ben van plan om in mijn ambtsperiode dit MKB-actieplan uit te blijven werken en hier periodiek verslag van te doen aan de Kamer. De basis hiervoor is een structurele dialoog met ondernemers, kennisinstellingen en regionale overheden.

De overheid heeft altijd al oog voor mkb-ondernemers: innovatieve bedrijven, starters en groeiers. Ik geef met dit MKB-actieplan daarnaast extra aandacht aan het zogeheten 'brede mkb', dat ook gebruik moet kunnen maken van nieuwe ontwikkelingen als digitalisering. Het economische en maatschappelijke belang van het mkb is zo groot dat ook het brede mkb een centrale plaats in dit actieplan verdient. Dit actieplan is onder andere gebaseerd op alle gesprekken die ik de afgelopen maanden gevoerd heb met ondernemers, kennisinstellingen, publiek-private samenwerkingsverbanden en (regionale) overheden.

Eerst schets ik de belangrijke rol die het mkb speelt in onze economie en maatschappij. Dan sta ik stil bij de uitdagingen waar ondernemers mee te maken hebben. Vervolgens geef ik een overzicht van de acties die ik samen met de hierboven genoemde partijen wil uitvoeren, inclusief een financieel overzicht. In het tweede deel van het plan geef ik een verdere uitwerking van die acties.

Mona Keijzer

Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat

Deel 1: Urgentie en aanpak MKB-actieplan

1. Grote belang van het mkb

Economisch belang

Nederland is een van de meest welvarende landen in de wereld. Met een economische groei van boven de 3% en een snel afnemende werkloosheid presteert onze economie momenteel beter dan de meeste vergelijkbare Europese landen.¹ Dat wordt gestaafd door internationale ranglijsten die door organisaties als het World Economic Forum en de Europese Commissie worden opgesteld.²

In de praktijk dragen verschillende groepen bedrijven op verschillende manieren bij aan onze economie en samenleving. Precies in die grote diversiteit zit een grote kracht. Dat geldt ook voor bedrijven met verschillende schaalgroottes. Die sterke economie is gefundeerd op een samenspel tussen het ondernemerschap van grote en kleine bedrijven. Grote bedrijven bieden slagkracht, efficiëntie en verbinding met internationale markten. Kleine bedrijven zorgen voor diversiteit, invulling van (regionale) niches en leveren de koplopers van morgen. Al die kleine bedrijven bij elkaar zijn minstens zo belangrijk als de grote bedrijven: het mkb zorgt voor ruim 60% van de toegevoegde waarde en ruim 70% van de werkgelegenheid in het bedrijfsleven.³ Er zijn in Nederland circa 1 miljoen bedrijven.⁴ Hiervan zijn zzp'ers met 75% met afstand de grootste groep bedrijven. De groep kleine bedrijven is goed voor 24% van het totaal.

¹ CBS, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/19/nederlands-economie-raakt-in-2017-op-stoom>.

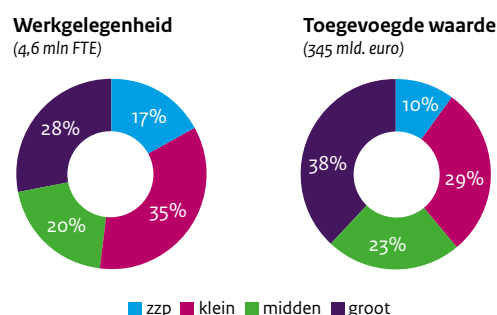
² Zie ook rapportage Bedrijvenbeleid, Ministerie van Economische Zaken, 2017.

³ Comité voor Ondernemerschap, Jaarbericht Staat van het MKB, 2017.

⁴ Comité voor Ondernemerschap, Jaarbericht Staat van het MKB, 2017 en CBS (Statline). Betreft een integrale verdeling van bedrijven op basis van het aantal personen dat werkzaam is in een bedrijf in de categorieën: 0-1 (zzp), klein (2-49), midden (50-249) en groot (250 en meer). De cijfers zijn conform de internationale definitie van de "business economy". Die omvat alle bedrijfssectoren maar is exclusief de landbouw, de financiële sector, zorg, onderwijs en overheid. De arbeidsmarktstatistiek gebruikt een iets andere definitie. Dit levert in het bijzonder verschillen op voor het aantal zzp'ers.

De resterende 1% bestaat uit middelgrote bedrijven (circa 8.500 bedrijven) en grote bedrijven (circa 1.500 bedrijven). Hieronder wordt de bijdrage van deze groepen bedrijven aan de werkgelegenheid en de toegevoegde waarde uitgesplitst.

Figuur 1. Bijdrage van het mkb aan werkgelegenheid (links) en toegevoegde waarde (rechts) in de marktsectoren, verdeeld naar grootteklasse-categorie, 2016

Bron: Comité voor Ondernemerschap, Jaarbericht Staat van het MKB, 2017.

Maatschappelijk belang

De impact van het mkb strekt verder dan puur het economische. Het mkb is als 'fundament van de economie' bijvoorbeeld onmisbaar voor de aanpak van grote maatschappelijke opgaven op het gebied van zorg, voedsel en klimaat. Om een voorbeeld te geven van een klimaatopgave: we investeren als land in de meest geavanceerde warmtepompen en windmolens. Ondernemers in het mkb zorgen ervoor dat ze ook daadwerkelijk in heel Nederland geïnstalleerd kunnen worden.

Daarnaast heeft het mkb ook lokaal een belangrijke maatschappelijke functie. Ze sponsoren sportclubs en bieden bijvoorbeeld stages aan. Familiebedrijven zijn voortrekkers op het gebied van duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Ze scoren hoog op het vlak van liefdadigheid en sociaal verantwoordelijkheidsgevoel en zijn veel actief op het gebied van sociaal ondernemen.⁵ Ambachtelijke bedrijven dragen met hun passie en vakmanschap ook bij aan de leefbaarheid van onze dorpen en steden. En sociale ondernemers – bedrijven die sociale impact voorop stellen – inspireren anderen met hun aanpak van duurzaamheid en inclusiviteit.

“Er is veel voor te zeggen om vanuit de overheid aandacht te geven aan het brede mkb. Het volume van het brede mkb is heel groot. Dat kan veel opleveren. Daartegenover staat dat de maatschappij ook veel te verliezen heeft als – in de snelle veranderingen – bedrijven het niet redden, terwijl dat niet echt nodig is. De sociaal-maatschappelijke schade zou dan wel eens te groot kunnen zijn, gezien de rol van het mkb als cement van de samenleving.”

(prof. dr. Erik Stam, hoogleraar ondernemerschap Universiteit Utrecht)

Winstwaarschuwing

Het gaat economisch goed, maar dat betekent niet dat het automatisch ook goed blijft gaan in de toekomst. Het Comité voor Ondernemerschap spreekt in het Jaarbericht Staat van het MKB 2017 daarom van een winstwaarschuwing.⁶

De huidige groeicijfers komen voor een belangrijk deel doordat – gelukkig – steeds meer mensen in Nederland na een crisis weer aan het werk kunnen. Groeien op deze manier loopt echter steeds meer tegen een grens aan. De komende jaren moet de basis van de groei daarom een andere zijn: het verhogen van de productiviteit. Dat wil zeggen: efficiënter en vernieuwend ondernemen. En niet alleen voor een kleine groep koplopers maar over de volle

breedte van de economie.⁷ Het Comité ziet een uitdaging om de basis van de groei in Nederland te verbreden zodat meer bedrijven bijdragen aan het groeivermogen van ons land. Daarbij wordt gewezen op het grote potentieel van digitalisering, met daarbij de observatie uit de praktijk dat dit bedrijven voor grote uitdagingen stelt. Dat geldt in het bijzonder voor kleinere bedrijven. Ook uit cijfers van de Europese Commissie blijkt dat er nog veel te winnen is voor mkb-ondernemers op het vlak van digitalisering: 82% van de Nederlanders winkelt wel eens online, terwijl maar 15% van de mkb'ers digitaal diensten en producten aanbiedt.⁸ Hiermee scoort het Nederlandse mkb onder het Europese gemiddelde als het gaat om online verkoop en de daaruit behaalde omzet.

2. Ondernemen in een snel veranderende omgeving

De ambitie van het kabinet is om van Nederland een koploper te maken in de wereldwijde transitie naar een digitale en duurzame economie. Doen we dit sneller en beter dan andere landen, dan leggen we daarmee een stevig fundament onder ons toekomstig verdienvermogen. Dit vereist slimmer en efficiënter werken door nieuwe kennis en (digitale) technologieën toe te passen in bedrijfsvoering. Ondernemers merken dit in de praktijk.

- Klanten zijn veeleisender geworden. Diepgaande kennis van wat de klant wil en drijft wordt steeds belangrijker. De beschikbaarheid en bewerking van steeds grotere hoeveelheden gegevens maakt klantgedrag voorspelbaarder en maakt het mogelijk om maatwerk en kwaliteit te leveren, afgestemd op specifieke klantwensen.

⁵ In Nederland is 71% van de bedrijven een familiebedrijf, de meeste familiebedrijven zijn kleinere bedrijven.

⁶ Het Comité voor Ondernemerschap is in 2014 ingesteld door de Minister van Economische Zaken. Het Comité zet zich in om het groeipotentieel van het mkb in Nederland te versterken.

⁷ Het Comité voor Ondernemerschap geeft in het Jaarbericht 2017 aan dat de economische groei in Nederland zich lijkt te concentreren bij een kleine groep bedrijven. Zo zorgt 10% van de bedrijven in het mkb voor verreweg de meeste werkgelegenheidsgroei; 90% groeit niet of nauwelijks. Hetzelfde beeld zien we in de groei van de toegevoegde waarde (ofwel bijdrage aan BBP), waar 10% zorgt voor meer dan 70% van de groei.

⁸ Digital Economy and Society Index, 2017, <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>.

- Digitalisering vraagt om andere vaardigheden. Vaardigheden om snel kennis te verzamelen – bijvoorbeeld via (internationale) netwerken – en samen te werken in ketens, clusters en samenwerkingsverbanden (ecosystemen) zijn steeds belangrijker om succesvol te blijven.
- Internet vergroot de potentiële afzetmarkt voor een ondernemer enorm. Klanten zoeken via internet wereldwijd naar de beste aanbieder van producten en diensten. Buitenlandse bedrijven hebben sneller toegang tot Nederlandse markten, ook tot markten die voorheen vooral als regionale markten werden beschouwd.

Vraagstukken als deze verdelen het mkb als het ware in twee groepen: de koplopers, die nieuwe kennis en technologieën ontwikkelen en snel genoeg weten toe te passen, en het peloton, dat het hoge tempo van vernieuwing moeilijker bij kan houden en worstelt met de vraag hoe ze die vernieuwing vorm moeten geven. Ik hanteer deze tweedeling in de rest van deze brief om een aantal trends en acties mee te illustreren.

“In het vergroten van productiviteit en efficiënter werken is digitalisering een must. Grotere bedrijven weten dat wel en hebben de kennis in huis om de ontwikkelingen te volgen en toe te passen. Maar er is binnen het mkb een heel grote groep die in de waan van alledag leeft, niet bezig is met digitalisering en ook niet weet waar te beginnen.”
(Jeannine Peek, voorzitter ICT-Nederland)

Koplopers en peloton

De koplopers vormen de groep bedrijven die gericht zijn op de ontwikkeling van grensverleggende (digitale) technologieën. Het is belangrijk om ervoor te zorgen dat Nederland ook op langere termijn tot de innovatieve top blijft behoren. Het zijn de bedrijven die investeren in R&D en vaak ook actief zijn op internationale markten. Het gaat

in Nederland om circa 20.000 bedrijven.⁹ In deze groep zijn vooral de maakindustrie en de ICT, en daarbinnen vooral de middelgrote bedrijven relatief goed vertegenwoordigd. Daarnaast behoren startups en de snelle groeiers (scale-ups) tot deze groep. Deze groep bedrijven heeft veel impact als de aanjagers van vernieuwing en groei.

“De economie is in transitie. De opkomst van nieuwe technologieën en verdienmodellen vergt veel van mkb-ondernemers. Dat leidt tot een kleine kopgroep van snelgroeiende mkb-bedrijven, maar ook een uitdijend peloton van stabiele en krimpende mkb-bedrijven.”

(prof. dr. Justin Jansen, hoogleraar ondernemerschap Erasmus Universiteit Rotterdam)

“Het verschil tussen de koplopers en het mkb-peloton bestaat. Ook in de automotive retail. Van onze leden horen we vaak argumenten als: ‘wij voelen de noodzaak nog niet’, ‘het zal allemaal zo snel niet gaan’ en ‘we hebben hier geen geld voor’. We zien wel dat de kracht van veel kleinere ondernemingen zit in de kleinschaligheid, het écht kennen van de klanten. De realiteit van nu is dat de wereld snel verandert. Door slim gebruik van data kunnen alle bedrijven nu heel persoonlijk worden in hun sales-marketing. Het loont dus om uit de waan van de dag te stappen.”

(Renate Weggemans, manager Leden en Beleid, BOVAG)

Het peloton is het brede mkb. Het is het mkb dat al langer bestaat, de bedrijven die te vinden zijn in de winkelstraten, op bedrijventerreinen en om de hoek. Met circa 200.000 bedrijven en een aandeel van 55-60% in de toegevoegde waarde en werkgelegenheid binnen het mkb

⁹ Een indicator voor de omvang van de koplopers is het aantal jaarlijkse gebruikers van de WBSO (Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelwerk). Dit zijn er circa 20.000. Ook het CBS spreekt over circa 20.000 bedrijven die aan R&D doen (Statline).

is dit de grootste groep binnen het mkb.¹⁰ Het zijn overwegend kleine ondernemers, vaak met minder dan tien personeelsleden. Ze zijn vaak – maar niet alleen – actief op regionale markten en zorgen voor een divers aanbod van regionale goederen en diensten. Het gaat om een diverse groep bestaande uit bijvoorbeeld familiebedrijven, gespecialiseerde dienstverleners, industriële bedrijven die toeleverancier zijn in productieketens of ambachtelijke bedrijven. Deze groep is gezien hun omvang van groot belang voor de toepassing van innovatie.

Elke ondernemer in actie

Binnen het peloton zie ik wederom twee groepen: enerzijds de ondernemers die graag willen groeien maar daar beperkt de middelen of kennis voor hebben of simpelweg onvoldoende weten hoe; anderzijds de ondernemers – vaak ambachtstui maar bijvoorbeeld ook sociale ondernemers – die groei niet voorop hebben staan, maar zich vooral richten op hun vakmanschap, passie of sociale impact. Beide groepen ondernemers zijn onmisbaar in onze economie en maatschappij. Dit MKB-actieplan is er dan ook voor beide groepen: de noodzaak om snel genoeg te investeren in vernieuwing is immers voor alle ondernemers hetzelfde. Iedere ondernemer heeft belang bij kosten besparen, nieuwe klanten vinden, en nieuwe producten en diensten bedenken en toepassen.

“In bepaalde sectoren zijn bedrijven te identificeren waarvan het mooi is als die als klein bedrijf blijven voortbestaan. Zij hebben passie voor hun vak, maar hoeven niet persé uit te breiden. Als we puur streven naar groei sluiten we misschien wel een grote groep bedrijven uit die wél een cementrol in de samenleving vervullen. Ik zie schaalvergroting in veel sectoren. Sommige bedrijven willen dat niet: die zijn heel gelukkig in hun eigen niche.”
(dr. Ilse Matser, lector familiebedrijven hogeschool Windesheim)

3. Aanpak MKB-actieplan op hoofdlijnen

Ambitie

Mijn ambitie is om het gehele mkb te laten doen waar ze goed in zijn: ondernemen. Dat wil ik doen door hen waar nodig een steun in de rug te geven om de transitie te maken naar een duurzame en digitale economie, zonder de markt te verstoren. Dit is noodzakelijk om het toekomstig verdienvermogen van Nederland op peil te houden en om ondernemers de mogelijkheid te geven om te blijven vernieuwen. Ik ga door met het faciliteren van de innovatieve koplopers, bijvoorbeeld via het topsectorenbeleid, het startupbeleid en het innovatie-instrumentarium. Daarnaast geef ik extra aandacht aan de versnelling van deze digitale transitie in het brede mkb. Dit moet ertoe leiden dat in 2021 het gehele mkb gericht is op voortdurende vernieuwing en gebruik maakt van de mogelijkheden van digitalisering, op de manier die elke onderneming past.

¹⁰ Onder het brede mkb worden de bedrijven met personeel verstaan die langer dan 5 jaar bestaan. Ze onderscheiden zich wat betreft de uitdagingen in de transitie naar een digitale economie van de jonge bedrijven met personeel die korter dan 5 jaar bestaan. In het Jaarbericht Staat van het MKB bedoelt men met het ‘gevestigd mkb’ de bedrijven die langer dan 10 jaar bestaan. Zie ook: RVO/CBS, “Het MKB bestaat niet: een statistische verkenning van heterogeniteit mkb” (nog te verschijnen).

“Wij mkb'ers weten het allemaal ook nog niet precies. En gelet op de snelheid van de techniek moeten we leren 'on the job'. Maak een mkb in actie programma waarbij mkb'ers samen met de overheid die discussie kunnen voeren om te kijken hoe het mkb in actie kan komen en blijven. De mkb'er moet het zelf doen, maar wel samen met de overheid.”

(Arthur van Dijk, voorzitter Transport en Logistiek Nederland)

Uitgangspunten

Het MKB-actieplan is gebaseerd op vier uitgangspunten. Dat zijn de volgende:

1. De overheid laat de ondernemer zoveel mogelijk vrij.
2. De overheid richt haar dienstverlening richting ondernemers nog meer klantgedreven in.
3. Niet alleen ondernemers, ook de overheid moet zich aanpassen aan een snel veranderende omgeving. Overheid en ondernemers blijven samen in gesprek over dit MKB-actieplan.
4. Om zo goed mogelijk aan te sluiten op de wensen van het mkb, kies ik ervoor om aan te sluiten bij initiatieven in de regio.

Hieronder werk ik deze uitgangspunten uit.

Ad 1. Het is in de eerste plaats aan ondernemers zelf om aan de slag te gaan. Die zelfstandigheid is immers de kern van het ondernemerschap. De overheid heeft een belangrijke taak als regelgever. Bij die taak hoort het uitgangspunt dat markten bij voorkeur zonder overheids-ingrijpen goed functioneren. Hierbij vind ik het van groot belang dat er een gelijk speelveld is voor bedrijven. Daarbij is het de uitdaging om de juiste balans te vinden tussen flexibiliteit en continuïteit, tussen snelheid en een goede maatschappelijke belangenafweging.

Regelgeving heeft een verschillende impact op grote en kleine bedrijven. Van de Nederlandse bedrijven met personeel heeft 80% minder dan tien werknemers. Ik zet mij er daarom voor in dat het Europese uitgangspunt “think small first” gehanteerd wordt.¹¹ Dit houdt in dat het mkb de norm is: bij het opstellen van regels wordt eerst en vooral naar de impact ervan op kleine bedrijven gekeken. Dit wordt bijvoorbeeld ingevuld via de mkb-toets, waarmee nieuwe wet- en regelgeving met naar verwachting significante gevolgen voor het mkb getoetst wordt op werkbaarheid en uitvoerbaarheid voor het mkb.

Ad 2. De overheid is verantwoordelijk voor de integrale dienstverlening aan ondernemers. Dat gebeurt via de Kamer van Koophandel (KvK) die informatie en advies geeft, de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) die onder andere subsidies aan ondernemers verstrekt en – samen met de regio's – de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (ROM's), die vooral investeren in innovatieve en snelgroeiende ondernemers en ondernemers begeleiden in het ontwikkelen van nieuwe projecten. De voortschrijdende digitalisering vraagt dat ook de overheid nog meer klantgedreven wordt, bijvoorbeeld door te werken met klantreizen en door via praktijktesten snel te leren van kleinschalige experimenten en deze daarna breed uit te rollen. Ondernemers vragen om een juiste mix van informatie die 24/7 digitaal beschikbaar is (o.a. via het Ondernemersplein), daar waar nodig aangevuld met een persoonlijke benadering.

Ad 3. De uitdagingen waar het mkb mee te maken heeft kennen geen snelle en gemakkelijke oplossingen. Het is een langdurig transitieproces waarbij iedereen zich aan moet passen aan nieuwe omstandigheden. Zowel ondernemers als overheden moeten op zoek naar een nieuwe aanpak: werkenderwijze leren, maar wel met de blik gericht op concrete doelen die gestoeld zijn op een lange termijn visie. En dit alles steeds in gesprek met elkaar. Het is goed om te beseffen dat oplossingen zich nog niet allemaal op de tekentafel laten uittekenen. Er is geen enkelvoudige

¹¹ De Small Business Act (SBA), goedgekeurd in juni 2008 en herzien in 2011, is het overkoepelende beleidskader van de EU en haar lidstaten voor het mkb. In de SBA staat het “Think small first”-principe centraal. Zie ook: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0078&from=EN>.

oplossing die het mkb in al zijn diversiteit ondersteunt. Het is vooral tegelijkertijd werken aan verschillende acties.

Ad 4. Het Rijk is steeds vaker een partner die samen met het bedrijfsleven, kennisinstellingen en andere (regionale) overheden werkt aan de versterking van het mkb-ecosysteem. Denk bijvoorbeeld aan het Techniekpact, het Topsectorenbeleid, Startup Delta, de Retailagenda, de ROM's en de MIT-regeling. Samenwerking met het bedrijfsleven krijgt onder andere vorm via samenwerking met ondernemers en hun vertegenwoordigers. Denk bijvoorbeeld aan branches en aan de samenwerking met MKB-Nederland in het kader van de Week van de Ondernemer en de versnellingstafels, samen met regionale partners.

Voor mkb-ondernemers is de regio belangrijk: de regio is vaak het vertrekpunt van waaruit ze lokaal, regionaal, landelijk dan wel internationaal opereren. De Rijksoverheid moet een aantal zaken landelijk regelen: wetten, waaronder fiscaliteit, bijvoorbeeld. Voor de andere thema's in dit actieplan geldt dat samenwerking met de regio de sleutel is: ondernemers halen hun benodigde kennis, mensen en financiering vaak uit hun naaste omgeving.

De laatste jaren zijn veel regionale partijen al gestart met het versterken van de slagkracht van het brede mkb. Denk hierbij aan provincies, gemeenten, publiek-private samenwerkingsverbanden, bedrijfsleven en kennisinstellingen zoals hbo's, mbo's en instellingen voor toegepast onderzoek (TO2). Mijn uitgangspunt is daarom dat ik vooral aansluiting zoek bij goed lopende regionale initiatieven die het brede mkb ondersteunen. Ik wil daarom de verbinding versterken met regionale samenwerkingsverbanden en netwerken. Voor de versnelling van de digitalisering van het mkb, het aanpakken van het tekort aan vakmensen en het aanjagen van regionale financieringstafels heb ik inmiddels concrete acties met regionale partijen geformuleerd. Deze acties zijn in de mkb-samenwerkingsagenda 2018-2019 opgenomen.

In de komende periode onderzoek ik met regionale partijen, waaronder ondernemers en branche-organisaties op welke manieren we het mkb – koplopers én peloton – nog meer kunnen ondersteunen. Uit gesprekken met regionale partijen en ondernemers kwam al naar voren dat een goede eerste stap is om samen met regionale partijen het inzicht in methodieken en mogelijkheden tot opschaling te verdiepen door systematisch lessen te trekken uit regionale *best practices*, gericht op het peloton. Ik wil deze zomer in samenwerking met hen een dergelijk onderzoek starten.

Ik gebruik de uitkomsten van dit onderzoek om met de regionale partijen zo mogelijk te komen tot meer afspraken en acties voor een gezamenlijke beleidsinzet voor het mkb. Voor het vastleggen ervan is de mkb-samenwerkingsagenda 2018-2019 nadrukkelijk het vertrekpunt. Deze agenda, die sinds 2015 loopt en is gericht op de koplopers binnen het mkb, groeit dan verder uit tot een samenwerkingsagenda tussen Rijk en regio voor meerdere groepen binnen het hele mkb.

Om invulling te geven aan de samenwerking tussen rijk en regio voor het mkb ga ik twee keer per jaar met regionale partijen om tafel om vanuit een integrale en gedeelde visie op het stimuleren van de koplopers én het peloton de voortgang van acties te bespreken.

Acties per thema

In onderstaand overzicht zijn de acties uit dit actieplan op hoofdlijnen opgenomen, geordend naar de thema's die in de motie Veldman genoemd worden.¹² In 2018 wordt een aantal acties gerealiseerd. Daarnaast wordt via praktijktesten en verkenningen de basis gelegd voor opschaling in 2019 en verder. De acties worden periodiek bijgewerkt. Bijlage 1 bevat de toelichting op de acties, en de nadere uitwerking ervan.

¹² Kamerstukken II 2017/18, 34775 XIII, nr. 66.

Tabel 1: Acties per thema op hoofdlijnen

Menselijk kapitaal	Planning
Versterken samenwerking mkb met hbo en mbo <ul style="list-style-type: none"> Start van het talentprogramma 'verzilver je talent' Start MKB Idee erop gericht dat (technisch) mkb zelf met oplossingen komt om meer te gaan investeren in scholing en ontwikkeling Faciliteren uitbreiding Katapult-netwerk 	<ul style="list-style-type: none"> Start 2 pilots in 2018. Meer pilots in 2019-2020 MKB Idee: start project najaar 2018, opschaling in 2019 - 2021 (inclusief initiatieven uit branches) 2018-2021
Ondernemersvaardigheden <ul style="list-style-type: none"> Verlenging en verbreding NLgroeit Verkenning Ondernemerschapsonderwijs (OO) 	<ul style="list-style-type: none"> 2019 - 2021 Verkenning tweede helft 2018
Arbeidsmarkt <ul style="list-style-type: none"> Wet Arbeidsmarkt in balans (WAB) Compensatie transitievergoeding bij einde arbeidsovereenkomst na langdurige arbeidsongeschiktheid 	<ul style="list-style-type: none"> Najaar 2018 naar Kamer Inwerkingtreding in 2020
Financiering	Planning
Intensivering financiële instrumenten <ul style="list-style-type: none"> Mogelijk maken grotere investeringsfondsen via SEED-regeling. Storting in investeringsfonds ROM-Zeeland (eenmalig) 	<ul style="list-style-type: none"> Jaarlijkse ophoging, startend in 2019 2018
Verbeteren toegang financiering <ul style="list-style-type: none"> Betere toegang door opschaling regionale financieringstafels Verbeteren informatie door vernieuwing financieringsmonitor 	<ul style="list-style-type: none"> Opschaling in 2019 op basis van verkenning in 2018 November 2018 gereed
Stimuleren alternatieve financiering <ul style="list-style-type: none"> Ondersteunen activiteiten alternatieve financiers 	<ul style="list-style-type: none"> Start zomer 2018
Verbeteren kaspositie ondernemingen <ul style="list-style-type: none"> Jaarlijkse rapportage tijdelijk betalen overheden Verbeteren tijdig betalen overheden, via rapport goede voorbeelden, verspreiding van deze informatie en instelling tijdelijk loket bij betaalme.nu Uitbreiding betaalme.nu Afschaffing verbod op verpanding (wetswijziging) 	<ul style="list-style-type: none"> Voor zomer gereed. Rapport goede voorbeelden in zomer 2018 gereed, verspreiding in najaar, loket tot en met 2020 Uitbreiding betaalme.nu: gedurende 2018 Verpandingsverbod: internetconsultatie zomer 2018
Digitalisering	Planning
<ul style="list-style-type: none"> Versnellingen inzet mkb op <i>Smart Industry</i>, o.a. via ontwikkeling assessment tool en oprichting Data Value Center en realisatie cybersecurity scan 	<ul style="list-style-type: none"> 2018, cybersecurity scan beschikbaar per 8 juni
<ul style="list-style-type: none"> Programma digitalisering mkb 	<ul style="list-style-type: none"> 2018, opschaling 2019-2021
<ul style="list-style-type: none"> Verlenging Retailagenda o.a gericht op kennisontwikkeling, scholing en innovatie 	<ul style="list-style-type: none"> 2018 - 2019
<ul style="list-style-type: none"> Veilig zaken doen: voorlichting AVG en activiteiten Digital Trust Centre (DTC), zoals realisatie 'cyberweerbaarheidsnetwerken' 	<ul style="list-style-type: none"> 2018 - 2021

Toepassing van innovatie	Planning
<ul style="list-style-type: none"> Ophoging budget innovatie-instrumenten voor mkb: MIT, SBIR en Innovatiekrediet 	<ul style="list-style-type: none"> 2018 - 2021
<ul style="list-style-type: none"> Realiseren regeling Thematische Technology Transfer 	<ul style="list-style-type: none"> 2018
<ul style="list-style-type: none"> Intensivering kennisverspreiding van kennisinstellingen naar mkb door inzet TO2 en door versterken samenwerking kennisinstellingen (vooral hbo) met regionale mkb op basis van Eindevaluatie Valorisatieprogramma 	<ul style="list-style-type: none"> Voorstel n.a.v. Eindevaluatie Valorisatieprogramma: najaar 2018.
<ul style="list-style-type: none"> Startups: verkenning stimulering samenwerking mkb met startups 	<ul style="list-style-type: none"> Verkenning gereed 2018. Start nieuwe initiatieven 2019-2020
<ul style="list-style-type: none"> Sociaal ondernemerschap: publicatie handleiding impactmeting 'Het Impactpad'. Uitwerking aanpak sociaal ondernemerschap conform regeerakkoord 	<ul style="list-style-type: none"> Publicatie 'Het Impactpad': 27 juni. Uitwerking aanpak: eind 2018 gereed
Internationaal ondernemen	Planning
<ul style="list-style-type: none"> Versterken dienstverlening aan mkb via de 'Werkplaats', bundeling van kennis en expertise en versterken deelname van startups en andere mkb-ondernemers aan handelsmissies 	<ul style="list-style-type: none"> 2018 e.v.
<ul style="list-style-type: none"> Voorlichting gevolgen Brexit 	<ul style="list-style-type: none"> 2018 e. v.
Regelgeving	Planning
<ul style="list-style-type: none"> Mkb-ondernemers beter bij wet- en regelgeving betrekken via mkb-toets (voor nieuwe wet- en regelgeving) en inrichting 'Strategische commissie betere regelgeving bedrijven' (voor bestaande wet- en regelgeving) 	<ul style="list-style-type: none"> 2018 e.v. Commissie zomer 2018 - 2021
<ul style="list-style-type: none"> Toegankelijker maken van aanbesteding via uitvoering actieagenda Beter Aanbesteden 	<ul style="list-style-type: none"> 2018 e.v.
<ul style="list-style-type: none"> Wetsvoorstel betere bescherming franchisenemers 	<ul style="list-style-type: none"> 2018 consultatie wetsvoorstel
<ul style="list-style-type: none"> Modernisering faillissementsrecht- en ondernemingsrecht: via uitvoering van onderdelen van het programma herijking faillissementsrecht, aanpassing van wettelijke regelingen betreffende personenvennootschappen en vereenvoudiging oprichting bv. 	<ul style="list-style-type: none"> Wettelijke trajecten lopen in 2018 e.v.
Fiscaliteit	Planning
<ul style="list-style-type: none"> Pakket Belastingplan 2019 	<ul style="list-style-type: none"> Onderzoek in 2018 gereed, start opschaling <i>best practices</i> in 2019
Samenwerking met regio's	Planning
<ul style="list-style-type: none"> Onderzoek opschaling regionale <i>best practices</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Onderzoek in 2018 gereed, start opschaling <i>best practices</i> in 2019

4. Financiële paragraaf

De onderstaande tabel geeft weer welke middelen door EZK extra ter beschikking zijn gesteld voor het MKB-actieplan in de periode 2018 tot en met 2021.

Tabel 2: Intensivering EZK-middelen voor MKB-actieplan

In mln. op basis van kasuitgaven	2018	2019	2020	2021	Totaal
Menselijk kapitaal					24,3
versterking samenwerking mkb met hbo en mbo	2,5 *	8,0	7,8	6,0	
Financiering					16,6
Intensivering financiële instrumenten					
• SEED ¹³		0,7	2,7	4,7	
• ROM Zeeland (eenmalig)	6,5 *				
Versterken ecosysteem ¹⁴		1,0	1,0		
Digitalisering					30,6
Versnelling digitalisering mkb	4,3 *	4,8	5,0	5,0	
Cybersecurity	2,5 *	3,0	2,5	3,5	
Toepassing innovatie					123,3
• Ophoging innovatie-instrumenten (MIT, Innovatiekrediet, SBIR)	13,0 *	23,0	27,0	25,6	
• Thematische Technology Transfer	28,0				
• Valorisatie/startup	1,7 *	2,0	2,0	1,0	
Regionale samenwerking					5,4
Opschaling regionale best practices brede mkb		2,0	2,0	1,4	
Totaal	58,5	44,5	50,0	47,2	200,2

Toelichting tabel:

- De intensiveringen in 2018 die gekenmerkt zijn met * zijn eerder bekend gemaakt via de kamerbrieven over Smart Industry¹⁴ en Toegepast onderzoek¹⁵. In 2018 maken de middelen voor Smart Industry (€ 3,5 miljoen) deel uit van de totale middelen voor de versnelling digitalisering mkb.
- Daarnaast heb ik structureel € 2,5 miljoen beschikbaar gesteld voor het DTC (Digital Trust Centre). Het Ministerie van Justitie en Veiligheid heeft hiervoor € 1 miljoen beschikbaar gesteld¹⁶. Tevens heb ik in 2019 en 2021 budget beschikbaar gesteld voor cybersecuritycampagnes voor burgers en mkb.
- Verder heb ik eenmalig een storting van € 6,5 miljoen gedaan in het Investeringsfonds dat beheerd wordt door de Zeeuwse ontwikkelingsmaatschappij, zodat deze in vergelijking met de andere ROM's een meer gelijkwaardige ROM wordt.¹⁷
- De regeling voor Thematische Technology Transfer wordt gefinancierd uit het Toekomstfonds en wordt momenteel uitgewerkt.
- In de periode 2019 tot en met 2021 wordt de intensivering ten behoeve van het MKB-actieplan gefinancierd uit een combinatie van een aantal bronnen, te weten middelen uit de in het regeerakkoord opgenomen envelop voor Toegepast Onderzoek, een herschikking van EZK-middelen ten behoeve van het MKB-actieplan en de middelen voor de SEED-regeling en cybersecurity.

¹³ Daar de Seed capital fondsen zes jaar de tijd hebben om te investeren in ondernemingen is het effect van de intensivering van € 8 miljoen in de kasuitgaven in de loop van de jaren pas te zien.

¹⁴ Dit betreft de volgende faciliterende maatregelen: financierings-tafels, activiteiten alternatieve financiers, verbetering betaaldedrag.

¹⁵ Kamerstukken II 2017/18, 29826, nr. 94.

¹⁶ Kamerstukken II 2017/18, 33009, nr. 49.

¹⁷ Kamerstukken II 2017/18, 26643, nr. 288.

¹⁸ Kamerstukken II 2017/18, 29697, nr. 47.

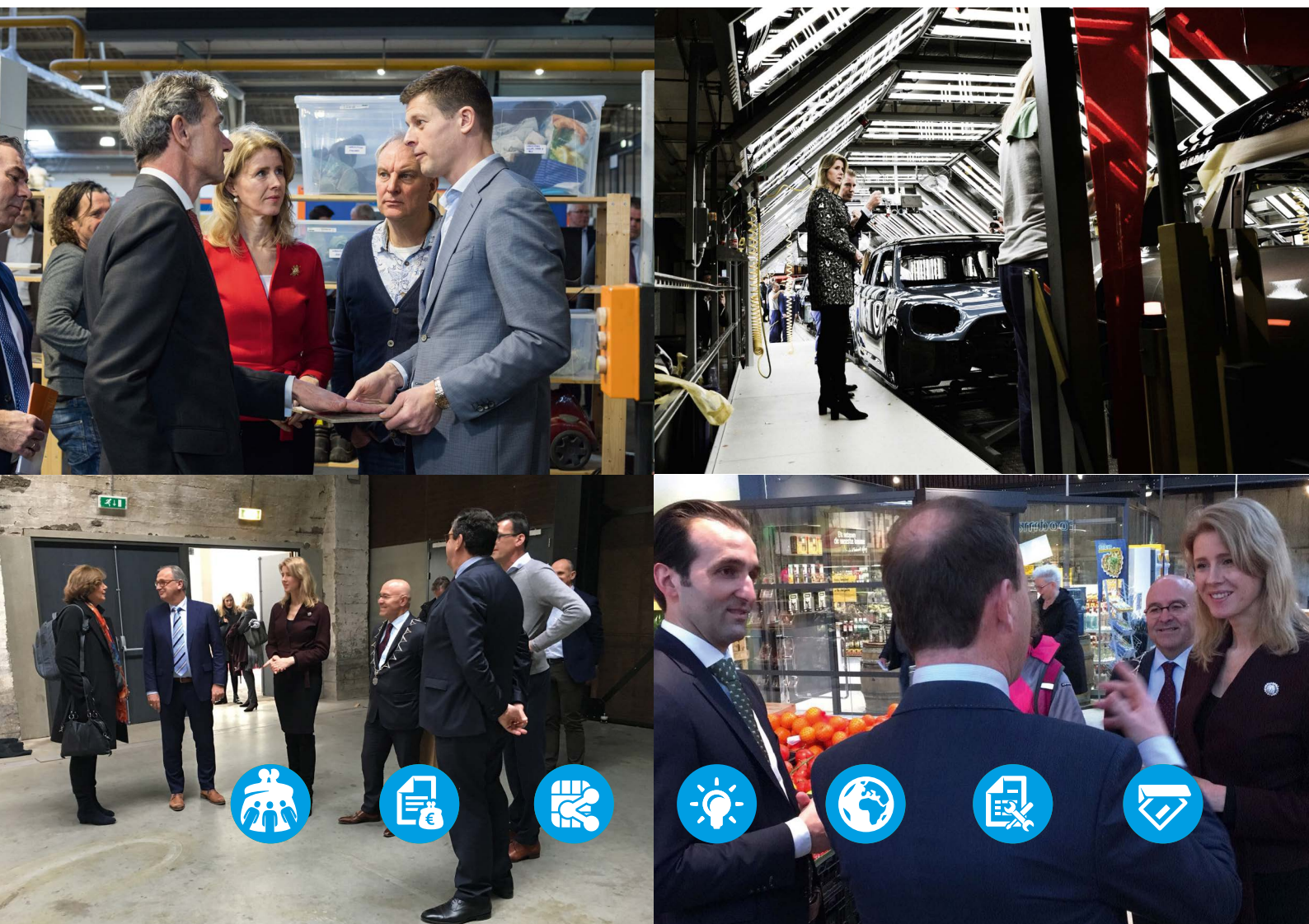

5. Vooruitblik

Dit kabinet heeft als motto 'Vertrouwen in de toekomst' Met deze agenda geef ik invulling aan dit motto voor het mkb.

Dit MKB-actieplan is het begin van een structurele aandacht van de overheid voor het brede mkb. Zoals ik al eerder aangaf ben ik van plan om in mijn ambtsperiode dit MKB-actieplan uit te blijven werken en hier periodiek verslag van te doen aan de Kamer. De basis hiervoor is een structurele dialoog met ondernemers, kennisinstellingen en regionale overheden. Ik ben voornemens om een

nationaal mkb-beraad in het leven te roepen, bestaande uit alle geledingen van het mkb, dat mij hierin ondersteunt, waarbij ik gebruik maak van alle kennis en kunde bij de verschillende brancheorganisaties. Om de kracht van het mkb te benutten is ook meer kennis nodig, bijvoorbeeld over de dynamiek binnen het mkb. Het Comité voor Ondernemerschap is ingesteld voor een nieuwe termijn om structureel de 'Staat van het MKB' verder uit te diepen. Ik wil hiermee het hele mkb de aandacht geven die het verdient en bereiken dat in 2021 de aandacht voor het mkb in de volle breedte diep verankerd is in Nederland.

Deel 2: Maatregelen en acties per thema

Het actieplan is ingedeeld op basis van de thema's zoals die in de motie Veldman c.s. geformuleerd zijn. Per thema schets ik eerst mijn observaties ('Trends en ontwikkelingen') en geef ik daarna aan welke acties ik en mijn kabinetscollega's ondernemen ('Wat gaan we doen?').

Menselijk kapitaal

We koppelen de talenten van studenten gericht aan bedrijven, realiseren een betere aansluiting van scholing en arbeidsmarkt door samenwerking van bedrijfsleven en onderwijs (mbo, hbo en wo), we stimuleren ondernemersvaardigheden en werken aan verbetering van passende arbeidsmarktregelgeving.

1. Menselijk kapitaal

Trends en ontwikkelingen

Personeel

De meest gehoorde uitspraak van ondernemers is: hoe kom ik aan de goede mensen? De ondernemers die ik spreek zijn zonder uitzondering en voortdurend op zoek naar goed opgeleide nieuwe werknemers.

Gezien de groeiende economie en de transities die we als maatschappij doormaken, wordt het aantrekken en binden van goede mensen de komende jaren een grote uitdaging, zoals in de zorg, in het onderwijs en bij technische beroepen. Tegelijk biedt dit ook kansen om mensen die nu op afstand staan bij de arbeidsmarkt te betrekken. In reactie op de motie van Weyenberg c.s.¹⁹ informeert het kabinet via de minister van SZW uw Kamer nog voor de zomer over de aanpak ten aanzien van de toenemende arbeidsmarktcrapte.

Er zijn tekorten aan vakmensen, bijvoorbeeld in de bouw, de horeca en de detailhandel. Bedrijven geven aan te willen bijdragen aan een kwaliteitsimpuls voor het vakonderwijs. Brancheorganisaties of andere samenwerkingsverbanden kunnen hierin een verbindende rol spelen. Een voorbeeld hiervan is de Ondernemersacademie Food van de slagersbranche (KNS). Ondernemerschap in de sector vraagt naast vakkennis ook om managementvaardigheden, vernieuwing, financiën, etc.

“Verbinden en vaardigheden zijn voor mij de sleutelwoorden. Als technische installatiebranche hebben we het best goed voor elkaar. Wij bepalen de leerdoelen en de kwaliteit van de lesstof in het installatieonderwijs. Installatie-vakmensen zitten om tafel met scholen. Daarnaast werken we in onze regio samen in een consortium van vakmensen. Dit consortium bestaat uit circa veertig bedrijven die samenwerken om in allerlei productcombinaties verduurzaming gestalte te geven.”
(Frans Zegwaard, eigenaar Maas Warmtetechniek Santpoort B.V. en bestuurslid Uneto-VNI)

¹⁹ Kamerstukken II 2017/18, 34775 XV, nr. 56.

“In de slagersbranche spat de passie voor vakmanschap er vanaf. We zien productinnovatie en een trend naar minder bedrijven maar die bedrijven zijn wel groter dan voorheen. We hebben gepraat met onderwijsinstellingen, maar vinden niet de goede aansluiting. We nemen nu het initiatief voor een eigen ondernemersacademie. Deze academie geeft werknemers de kans om opgeleid te worden voor wie mbo-4 te laag is maar een volledige hbo opleiding te ver weg. Er kunnen ook mensen intekenen die bijvoorbeeld jaren bij een bank hebben gewerkt, maar zich beter thuis voelen in ambachtelijke omgeving.”
(Peter Hoogenboom, directeur Koninklijke Nederlandse Slagers)

Specifiek zorgt de transitie naar de duurzame en digitale economie ervoor dat de vraag naar meer en beter geschoolde technici toeneemt. Een uitdaging, omdat het tekort aan goed geschoold personeel nu al de grootste beperkende factor is voor het mkb. Op korte en middellange termijn is om-, bij- en herscholing nodig, omdat het de verwachting is dat de vraag naar technisch geschoolde mensen sneller stijgt dan de instroom vanuit het onderwijs. Recent onderzoek spreekt over een om- en totale bijscholingsopgave van ruim 800.000 mensen per jaar als gevolg van technologische innovaties.²⁰

Een aantal bedrijven speelt hier actief op in. Ondernemers werken en werven vooral in hun eigen omgeving. Mbo- en hbo-scholen zijn een bron van talent. Het versterken van de regionale verbinding tussen het mkb en deze onderwijsinstellingen speelt daarom een belangrijke rol bij het werven van goed geschoold personeel. Hierbij wordt in gesprekken die ik met ondernemers gevoerd heb gewezen op het grote belang van stagiair(e)s voor het mkb. Ze zijn niet alleen de werknemers van de toekomst, maar brengen ook vernieuwing.

Voor het mkb is de combinatie van werken en leren een goede manier om personeel op te leiden en aan zich te binden. De Beroepsbegeleidende Leerweg (BBL) combi-

²⁰ ‘Shaping the future of work – skills deep-dive, country perspective The Netherlands’, McKinsey, 2018.

neert in het mbo werken en leren in de praktijk. In het schooljaar 2017/2018 volgen bijna 108.000 studenten een BBL-traject, dat zijn er 12.000 meer dan twee jaar ervoor.²¹ In overleg met betrokken partijen is de aandacht komende tijd gericht op het vergroten van het aanbod van het aantal BBL-plekken en van de aantrekkelijkheid van BBL voor volwassenen (zij-instromers). Dit wordt door betrokken partijen opgepakt binnen het programma Techniekpact.

Niet alleen nieuw personeel, ook huidige werknemers moeten beschikken over de juiste kennis en vaardigheden. Breed leeft het besef dat elke werknemer zich voortdurend moet blijven ontwikkelen om bij te blijven. 'Leven lang ontwikkelen' verhoogt de inzetbaarheid en productiviteit binnen het bedrijf. Ondernemers onderschrijven dat ze een verantwoordelijkheid hebben om die ontwikkeling voor werknemers mogelijk te maken.

“Het mkb heeft een enorme veerkracht. Dat heeft het tijdens en na de crisisjaren wel laten zien. Ondernemers staan nu voor een aantal grote opgaven, op bijvoorbeeld het terrein van digitalisering, verduurzaming, internationalisering. Daar hebben zij ondersteuning bij nodig. Neem innovatie. Er is in Nederland veel aandacht voor en inzet op technologische innovatie. Maar inzet moest juist ook zijn gericht op toepassing daarvan in het brede mkb: ondernemers op laagdrempelige manier in staat stellen om die nieuwe ontwikkelingen ook in hun eigen bedrijf succesvol in te zetten. Het mkb staat er goed voor, is onverminderd de banenmotor van ons land. Het toenemend tekort aan gekwalificeerde medewerkers dreigt echter een rem te zetten op de verdere groei. Dat is een belangrijk punt van aandacht.”

(Leendert-Jan Visser, directeur MKB-Nederland)

Ondernemers vinden vaste dienstverbanden van werknemers belangrijk om continuïteit te bieden in hun kernactiviteiten richting klanten en een betrouwbare partner te zijn in samenwerkingsverbanden. Aan een dienstverband kleven voor werkgevers ook risico's en kosten; denk aan ziekte en ontslag. In het bijzonder kleine werkgevers geven aan dat ze hierdoor terughoudend zijn

bij het aannemen van vast personeel. Zij zeggen bijvoorbeeld dat wanneer een werknemer zich ziek meldt, er geen goede balans is tussen plichten van de werkgever en plichten van de werknemer. Dit heeft niet alleen te maken met kosten, maar ook met administratieve verplichtingen en risico's die de werkgever het gevoel geven geen grip te hebben op de situatie. Daarnaast werken de meeste ondernemers met een 'flexibele schil'. Deze bestaat vaak uit zzp'ers van wiens diensten ze gebruikmaken. Zeker voor kleinere bedrijven geldt dat ze hiermee toegang krijgen tot expertise, die op een andere manier niet te krijgen is. Het is voor hen en voor de zzp'ers daarom belangrijk dat zzp'ers de ruimte hebben om te ondernemen.

Ondernemersvaardigheden

De grote economische dynamiek vraagt veel van ondernemers. Steeds minder kunnen ondernemers varen op bestaande kennis en vaardigheden; steeds meer speelt het vermogen om snel nieuwe kennis toe te passen in het bedrijf een doorslaggevende rol. Het vermogen om samen te werken in bijvoorbeeld netwerken en publiek-private samenwerkingsverbanden wordt steeds belangrijker. Dit kan een uitdaging zijn omdat ondernemers zich tegelijkertijd onderscheiden door eigenwijsheid en het gevoel dat ze zelf uniek zijn. Anders waren ze geen ondernemer. Ondernemen is een vaardigheid die niet alleen voor ondernemers essentieel is, maar de hele beroepsbevolking ten goede kan komen, nu en in de toekomst. In het onderwijs zie ik al de nodige ambitie om ondernemersvaardigheden te bevorderen. Maar het bereik kan groter en de samenhang kan beter, zodat we straks een ondernemende beroepsbevolking hebben.

“In de komende jaren is het essentieel om als ondernemers in een netwerk te zitten. Ondernemers en kennisinstellingen kunnen door samenwerking sneller innoveren en nieuwe verdienmodellen ontwikkelen. Voor de toekomst zie ik veel kansen in het verbinden van netwerken van verschillende sectoren. Er kunnen succesvolle cross-overs zijn tussen allerlei sectoren: technologie en agro, slagers en horeca, van alles is mogelijk.”

(Bert Pauli, gedeputeerde provincie Noord-Brabant)

²¹ <https://www.sbb.nl/feiten-en-cijfers>, 2018.

Wat gaan we doen?

Personeel

Het kabinet wil het tekort aan technisch personeel aanpakken door middel van het Techniepact. De afgelopen jaren heeft dit programma goede resultaten opgeleverd. Nu, vijf jaar na de start van het programma, is de urgentie ervan onverminderd groot: Nederland ontwikkelt zich steeds meer tot een op technologie gebaseerde samenleving. Ook maatschappelijke opgaven zoals de energietransitie en voedselvoorziening zoeken oplossingsrichtingen voor uitdagingen met de inzet van technologie. Het kabinet kiest er daarom voor om het Nationaal Techniepact 2020 in deze aantrekkelijke economie te intensiveren. Voor de uitwerking verwijs ik naar de kamerbrief d.d. 18 juni. In dit actieplan ga ik in op de specifieke maatregelen voor het mkb.

Versterken samenwerking mkb met hbo en mbo

- Ik financier samen met partners uit het bedrijfsleven en onderwijs het talentenprogramma “Verzilver je talent”. Mkb'ers en studenten uit mbo, hbo en wo werken samen aan innovatieve oplossingen op basis van vragen van het bedrijfsleven. Het doel is om verbindingen tussen verschillende vakgebieden te leggen (cross-overs). De partijen komen op (netwerk)bijeenkomsten in contact met elkaar en zijn van toegevoegde waarde voor elkaar. De studenten beschikken over de technische en andersoortige vaardigheden die nodig zijn om in bedrijven innovaties tot stand te brengen; bedrijven nemen de studenten eerder aan na een kennismaking via een talentenprogramma. Op de langere termijn dragen mkb-ondernemers en studenten zo samen bij aan het oplossen van grote maatschappelijke opgaven. In het talentprogramma staan de volgende thema's centraal: FoodTech, HealthTech, EnergyTech en FinTech. Er wordt o.a. samengewerkt met de Universiteit Utrecht, de Universiteit Maastricht, de Technische Universiteit Eindhoven, de Erasmus Universiteit Rotterdam, hogeschool InHolland en mbo-instellingen. In het studiejaar 2018-2019 gaan twee pilots van start: Vertikal Farming in Greenport Zuid-Holland en FinTech met de Universiteit Utrecht. In 2019-2020 volgen meer pilots.
- In het najaar van 2018 daag ik technisch mkb uit om zelf met oplossingen te komen om meer te gaan investeren in scholing en ontwikkeling: MKB !dee. Het project kent een experimentele aanpak; er worden uitdagingen uitgeschreven binnen vijf categorieën en er wordt een aanvullend onderzoek gedaan om de ontwikkelingen en

resultaten in kaart te brengen. Het veld krijgt hiermee de mogelijkheid om zelf met oplossingen te komen voor bestaande knelpunten, dat is de uitdaging. Op basis van de informatie die de uitdagingen op gaan leveren wordt in 2019 gestart met de opschaling.

- In het kader van het Techniepact ondersteunt het ministerie van EZK samen met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de komende 3 jaar Katapult. Katapult is een netwerk van meer dan 160 samenwerkingsverbanden tussen onderwijs en bedrijfsleven. In deze verbanden werken mkb-ondernemers, studenten en het beroepsonderwijs (mbo en hbo) samen. Binnen Katapult ontwikkelen deze centra kennis en zijn ze voortdurend op zoek naar hoe ze onderwijs en innovatie kunnen verbinden om de beste en modernste vakmensen op te leiden. Ondernemers brengen in de centra bijvoorbeeld praktijkvoorbeelden in zodat het curriculum van de deelnemende scholen up-to-date is en zetten via de centra innovatieopdrachten uit. Dit biedt studenten, docenten én ondernemers de mogelijkheid van elkaar te leren en draagt er aan bij dat meer studenten instromen in technische beroepen. De ambitie is dat in 2025 20.000 bedrijven deelnemen en 250.000 studenten bereikt worden.
- Daarnaast ga ik samen met MKB-Nederland na of het mogelijk is een praktijktest te starten voor het opzetten van een traineeprogramma voor het mkb. Jong talent kan op deze manier kennismaken met het mkb en de bedrijven maken kennis met de nieuwste inzichten op het gebied van innovatie en technologische ontwikkelingen.
- Ook in ambachtelijke sectoren en bedrijven zijn er tekorten aan personeel. Een aantal sectoren heeft initiatieven genomen om inspanningen op scholing en het versterken van de leercultuur te stimuleren. Ik wil dit jaar samen met brancheverenigingen en met inzet van Opleidings- en Ontwikkelingsfondsen een impuls geven aan deze ontwikkeling. Hierbij wordt aangesloten bij MKB !dee.

Bouwagenda

In de bouw zijn ruim 150.000 mkb-ondernemers werkzaam. In de Bouwagenda benoemde o.a. mijn voorganger een aantal acties die de bouwsector uitrusten om de grote uitdagingen die ik eerder noemde het hoofd te bieden.²²

²² Kamerstukken II 2016/17, 32847, nr. 299.

Ik stip hieronder een aantal zaken uit de Bouwagenda aan die relevant zijn voor het mkb.

- De bouw kampt met een groot tekort aan geschoold personeel. De Bouwagenda werkt aan een nieuw akkoord voor menselijk kapitaal, in samenhang met de Human Capital subtafel van de Klimaattafel. De planning is dat dit akkoord dit jaar gereed is. Dit vormt de basis voor een meerjarenaanpak. De Bouwagenda gaat hierbij nauwer samenwerken met het Techniepact.
- De Bouwagenda stimuleert een ander aanbestedingsbeleid, met behulp van mkb-convenanten tussen opdrachtgever en opdrachtnemer. In een mkb-convenant wordt afgesproken om in een vroeg stadium kennis te delen, innovatie en duurzaamheid tot prioriteit te maken en te experimenteren met nieuwe technieken. Inmiddels zijn met drie gemeenten (Amsterdam, Alkmaar en Rotterdam) mkb-convenanten getekend. De verwachting is dat dit jaar uitgebreid wordt met zeven partijen (Dordrecht, Drechtsteden, Alblasterwaard, Utrecht, Den Haag, Groningen, Nijmegen).
- De Fieldlabs die in het kader van Smart Industry zijn opgezet, worden verbonden aan regionale Centers of Expertise. Dit zijn netwerken van hogescholen die onderzoek en innovaties in de praktijk te brengen. Ondernemers in de bouw komen hierdoor sneller in aanraking met nieuwe technologieën.
- De Bouwagenda onderzoekt of startups en scale-ups van het (toekomstige) mkb in de bouw behoefte hebben aan een innovatiefonds dat het makkelijker maakt om nieuwe producten en diensten te ontwikkelen.

Ondernemerschapsvaardigheden

- Via het programma NLgroeit krijgen ondernemers met een omzet vanaf € 1 miljoen advies en mentoring over hun groeivragen. Dit programma is een publiek-private samenwerking van EZK, KvK, NLevator en NL2025. Sinds de start begin 2016 zijn er tot op heden 500 1-op-1 matches met een ervaren ondernemer geweest. Daarnaast zijn er 600 peer-to-peer matches gerealiseerd, wat inhoudt dat een mentor eenmalig met een groepje ondernemers groeivragen bespreekt. Het programma NLgroeit wordt met drie jaar verlengd (2019-2021) waarbij de focus blijft op de bovengenoemde activiteiten. Hierbij wordt het 'pay-it-forward' principe voortgezet, wat inhoudt dat degene die gecoacht is daarna weer een andere ondernemer

coacht. Tevens worden experts ingezet. Tenslotte wordt met ingang van komend jaar de doelgroep uitgebreid met een specifieke aanpak voor grotere groeibedrijven (boardroomsessies) en voor bedrijven met een omzet van minder dan € 1 miljoen omzet en de potentie om snel te groeien (scale-up). Ook worden potentiële scale ups gekoppeld aan een ervaren ondernemer.

- In samenwerking met het Comité voor Ondernemerschap ga ik activiteiten (waaronder een symposium) organiseren op het thema ondernemerschapsonderwijs om te verkennen hoe wij partijen die bezig zijn met ondernemerschapsonderwijs kunnen ondersteunen. Op basis van de uitkomsten van het symposium en wat er in het onderwijs rondom ondernemerschap al allemaal gebeurt, wordt na het symposium verkend hoe een programma op dit terrein er uit kan zien.

Arbeidsmarkt

- Het kabinet vindt het belangrijk dat kleine werkgevers (tot 25 werknemers) weer meer personeel in (vaste) dienst durven te nemen. Met de Wet Arbeidsmarkt in Balans (WAB) wil het kabinet de balans op de arbeidsmarkt herstellen.
- Zo worden de 'scherpe randen' aan de verplichting tot het betalen van een transitievergoeding verlicht. Dit betreft het doorzetten van twee voorstellen die momenteel in de Kamer liggen (uit de Kamerbrief 'Oplossingen voor knelpunten op de arbeidsmarkt'): compensatie voor werkgevers voor verschuldigde transitievergoeding bij ontslag van een werknemers wegens langdurige arbeidsongeschiktheid; en geen transitievergoeding bij ontslag om bedrijfseconomische redenen als een cao-regeling van toepassing is. Tevens worden de criteria om in aanmerking te komen voor de overbruggingsregeling transitievergoeding voor kleine werkgevers ruimer en daarmee eenvoudiger. Ook voor de situatie waarin een werkgever zijn bedrijf beëindigt wegens pensionering of ziekte, komt het kabinet met voorstellen om de transitievergoeding onder voorwaarden te compenseren. Hiervoor wordt € 100 miljoen gereserveerd.
- Daarnaast zet het Regeerakkoord in op verlichting van verplichtingen voor loondoorbetaling bij ziekte voor kleine werkgevers. Het kabinet wil maatregelen treffen die ervaren knelpunten door kleine werkgevers op het terrein van ziekte en arbeidsongeschiktheid wegnemen.

- Het kabinet staat open voor voorstellen van sociale partners die het draagvlak voor het stelsel van ziekte en arbeidsongeschiktheid verbeteren. Het kabinet geeft de sociale partners daarbij wel mee dat deze voorstellen niet mogen leiden tot extra uitval van werknemers en niet mogen leiden tot verhoging van de WIA-instroom of tot verhoging van de collectieve lasten of de uitgaven ten opzichte van de afspraken uit het regeerakkoord.
- Op dit moment werkt het kabinet hard aan de uitwerking van de maatregelen in het Regeerakkoord ten aanzien van zzp'ers. Het kabinet wil deze grote groep ondernemers de ruimte geven om te ondernemen, maar vindt het ook belangrijk dat zzp'ers een welbewuste keuze voor het ondernemerschap maken en niet belanden in een situatie van schijnzelfstandigheid. De Minister van SZW heeft uw Kamer hierover geïnformeerd op 22 juni jl. Daarnaast wil ik mij deze kabinetsperiode er voor inzetten om de kwaliteit van het zzp-ondernemerschap te versterken.

Financiering

We intensiveren financiële instrumenten voor bedrijven, verbeteren de toegang tot passende financiering, stimuleren alternatieve financiering en verbeteren de kaspositie van ondernemingen.

2. Financiering

Trends en ontwikkelingen

Ondernemers moeten voldoende geld achter de hand hebben om reguliere uitgaven te betalen en om klappen op te kunnen vangen wanneer het even minder gaat. Hiervoor is tijdig betalen van facturen door bedrijven onderling en door de overheid van groot belang.

Investerings worden deels uit eigen middelen gefinancierd; daarnaast is toegang tot voldoende extern kapitaal essentieel om groei en innovatie te financieren.

Verschillende rapporten van de Europese Centrale Bank (ECB), het World Economic Forum en de Wereldbank geven aan dat het voor ondernemers die kleine kredieten zoeken om verscheidene redenen nog steeds moeilijk is om die te verkrijgen. Uit cijfers van de Nederlandse Bank (DNB) blijkt dat de kredietverlening van de drie grootbanken aan het Nederlandse mkb afneemt sinds 2013.²³ Ook uit de Financieringsmonitor blijkt dat vooral microbedrijven nog relatief moeilijk aan financiering komen.²⁴

Banken zijn voor het mkb nog steeds de belangrijkste verstrekkers van financiering. Dit komt deels vanwege het ontbreken van kennis bij ondernemers over de mogelijkheden van alternatieve financiering, maar andersom hebben sommige alternatieve financiers het mkb niet goed in het vizier. Ook speelt dat ondernemers geen zeggenschap willen opgeven of winst willen delen met bijvoorbeeld verstrekkers van durfkapitaal.

Onder meer vanwege toegenomen kredietrisico's en de daarmee samenhangende kapitaaleisen aan banken om risico's op te kunnen vangen, stellen banken hogere eisen aan het rendement en het risico van de kredietverlening. Voor ondernemingen met een hoger risicoprofiel is het daardoor lastiger om aan de vereisten van de banken te voldoen. De levenscycli van verdienmodellen zijn onder andere vanwege disruptieve innovaties korter geworden, wat het risicoprofiel van ondernemingen verhoogt.

²³ DNB Statistics, Tabel 5.14, <https://statistiek.dnb.nl/downloads/index.aspx#/details/kredietverlening-nederlandse-grootbanken-aan-nederlands-midden-en-kleinbedrijf-kwartaal/dataset/31e3e647-8a79-40b8-ae9b-66fod8ed2b6b>.

²⁴ Kamerstukken II 2016/17, 32637, nr. 294.

“Wij hebben geprobeerd om financiering te krijgen voor mijn bedrijf, maar dit lukte niet. Na de crisis blijkt financiering krijgen lastig: banken zijn risicomijdend en willen zeker weten wat er voor garantie tegenover hun lening staat. Welke debiteuren kun je verpanden, rentepercentages worden op risico ingedeeld en dat zit rond de 8 a 9%. Kansen liggen in het benutten van het geld dat weer in de markt zit. Het tegenovergestelde gebeurt nu.”

(Stefan Kraft van Ermel, Comeback business en sport)

“Het plan waar een ondernemer mee aanklopt moet echt steekhoudend zijn. Vaak zit het plan stevig in het hoofd van de ondernemer, maar wordt de vertaalslag naar papier niet goed genoeg gemaakt. Het gebrek aan kwaliteit van een plan ligt vaak vooral aan de manier van opschrijven, maar ook aan te weinig inspelen op nieuwe ontwikkelingen. Bijvoorbeeld: de detailhandel heeft het in West-Friesland moeilijk door digitalisering. Daarom verwachten we als bank dat ondernemers hier wel iets over zeggen in een businessplan. Je moet je als ondernemer onderscheiden van de rest.”

(Ronald Bleeker, directeur Rabobank Hoorn)

Er zijn veel nieuwe spelers op de markt zoals bijvoorbeeld crowdfundingplatforms, leningenfondsen, kredietunies en fintechpartijen, maar ook allerlei soorten risicokapitaalverstrekkers. Fintechbedrijven kunnen op termijn via de toepassing van ICT het aanbod van financiering transparanter en goedkoper maken, door bijvoorbeeld het verlagen van de kosten van de afhandeling van kredietaanvragen. Dit kan het verstrekken van kredieten eerder rendabel maken, wat de toegang van het mkb tot financiering verbetert. Het is belangrijk dat alternatieve financiers een reëel alternatief worden voor ondernemers zodat ze voor hun financiering meer te kiezen hebben. De combinatie van verschillende vormen van financiering vergroot daarnaast de flexibiliteit van ondernemers op de financieringsmarkt.

Hoewel Nederland voorop loopt ten opzichte van veel andere landen als het gaat om alternatieve financieringsmogelijkheden voor ondernemers, zie ik ook dat de

aansluiting met kleinere mkb-ondernemers nog niet optimaal is.

EZK stimuleert kredietverlening aan het mkb met een aantal instrumenten die goed worden gebruikt, door zowel banken als alternatieve financiers. Hierbij is de inzet van EZK vooral om de risico's voor financiers te verkleinen, bijvoorbeeld door garant te staan. Een van de meest gebruikte instrumenten is de BMKB.

Box 1: Borgstelling MKB Kredieten (BMKB)

Bij de BMKB staat het ministerie van Economische Zaken en Klimaat voor een deel borg voor bedrijven die een lening willen afsluiten, een gunstig toekomstperspectief hebben en in de kern gezond zijn, maar de financier (bank of alternatieve financier) niet genoeg zekerheid kunnen bieden in de vorm van 'onderpand', zoals gebouwen of machines. De BMKB is voor de financiering van het mkb van groot belang omdat de overheid hiermee het financieringsrisico als gevolg van een tekort aan zekerheden overneemt. In de periode 2011-2017 zijn ruim 20 duizend borgstellingskredieten verstrekt voor een totaal bedrag van ruim 3,7 miljard euro.

Verder wordt Invest-NL opgericht. De financiering door deze instelling slaat voor een belangrijk deel neer in het mkb, onder meer via maatschappelijke transitieopgaven en investeringen in startups en doorgroeiend mkb.

Dit actieplan omvat een plan van aanpak specifiek voor het verbeteren van de mkb-financieringsmarkt. Hierbij wordt ook samengewerkt met de Nederlandse banken, onder meer inzake van de opschaling van financierings-tafels. Daarmee geef ik invulling aan de motie van de leden Graus en Paternotte²⁵ over de samenwerking met Nederlandse banken voor een beter en breder toegankelijk financieringsaanbod en de motie van het lid Wörsdörfer c.s.²⁶ over de verbetering van de werking van de financieringsmarkt en het gebruik van de criteria uit het Wereldbankrapport Doing Business 2018 (zie box 2).

²⁵ Kamerstukken II 2017/18, 31311, nr. 204.

²⁶ Kamerstukken II 2017/18, 31311, nr. 199. Kamerstukken II 2017/18, 31311, nr. 199.

Box 2: Wereldbank 'Doing Business' index
Nederland staat in de Wereldbank 'Doing Business' index op plaats 32 (van 190) met een score die nagenoeg gelijk is aan het gemiddelde van de OECD 'high income' landengroep. De 'Doing Business' index is opgebouwd uit een tiental sub-indices. De sub-index waar Nederland met plaats 105 uit 190 het minst goed op scoort is 'getting credit'. Nederland mist hier op twee onderwerpen punten. Het eerste is de inrichting van ons wettelijk systeem voor pandrechten. Nederland kiest bewust niet voor een systeem waarbij pandrechten kunnen worden gevestigd op onvoldoende concreet omschreven goederen en kan dus ook geen punten verdienen met een dergelijke wettelijke voorziening. Het tweede onderwerp is dat Nederland geen pandregister heeft. Dit kan worden opgelost door een afsprakenstelsel en een register waarin factuurinformatie binnen de keten kan worden gedeeld, EZK ondersteunt een marktinitiatief om hiertoe te komen.

Wat gaan we doen?

Intensivering financiële instrumenten

- De grootste uitdagingen voor het verkrijgen van financiering liggen bij kleinere financieringsaanvragen. Microfinanciering (via Qredits) en de BMKB zijn instrumenten die financiering voor kleine startende ondernemers beschikbaar maken. Met Qredits en haar financiers wordt bezien hoe financiering op langere termijn kan worden verzekerd.
- De Seed capital-regeling helpt innovatieve starters bij het verkrijgen van risicokapitaal. Via de regeling verstrekt de overheid kapitaal aan investeringsfondsen die met een minstens even grote eigen inbreng risicokapitaal investeren in innovatieve starters. Voor kapitaalintensieve sectoren, zoals duurzame energie en hardware-innovaties, is gebleken dat starters in vergelijking met andere starters relatief grotere investeringen nodig hebben met een langere terugverdientijd. Er zijn weinig private investeerders die vroeg willen instappen in dit segment. Om hierin verandering te brengen wordt de beschikbaarheid van risicokapitaal vergroot voor deze sectoren, door per Seed fonds maximaal €10 miljoen beschikbaar te stellen als EZK in plaats van de gebruikelijke €6 miljoen. Hiermee is

tevens invulling gegeven aan de motie Vos.²⁷

Voor het mogelijk maken van grotere Seed fondsen wordt jaarlijks €8 miljoen extra beschikbaar gesteld. Daarmee komt het totale jaarlijkse budget voor de Seed regeling uit op € 32 miljoen. Dit najaar wordt de Seed regeling weer geëvalueerd; sinds 2005 is reeds € 280 miljoen aan Seed kapitaal geïnvesteerd in innovatieve bedrijven.

- Vanuit hun ontwikkelactiviteiten zijn regionale ontwikkelingsmaatschappijen (ROM's) in hun regio actief met business development en ontwikkelplannen voor hun doelgroep: het innovatieve en doorgroeende mkb. Zo dragen ze ook bij aan goede en financierbare businesscases. In 2018 doet EZK eenmalig een storting van €6,5 miljoen in het Investeringsfonds Zeeland B.V., beheerd door de Zeeuwse ontwikkelingsmaatschappij Impuls. Na effectuering van deze kapitaalstorting ontstaat in de Zeeuwse regio een vrijwel sluitende financieringsketen voor het innovatieve mkb. Impuls Zeeland wordt hiermee een meer gelijkwaardige ROM ten opzichte van de overige ROM's.
- Een bredere analyse van alle EZK financieringsregelingen wordt in de loop van 2018 gestart. Hierin wordt ook bezien in hoeverre de regelingen nog goed aansluiten op de huidige mkb financieringsmarkt, gegeven de transitie die gaande is naar meer alternatieve financiering.

Verbeteren van toegang tot financiering en kwaliteit ondernemersplannen

- Opschalen van financieringstafels voor het mkb: met het concept financieringstafels wil ik regionale clusters/netwerken voor kennis, netwerk en kapitaal versterken. Financieringstafels faciliteren het overleg tussen ondernemers met een financieringsbehoefte met verschillende financiers en intermediairs. Hier worden kredietaanvragen besproken van ondernemers met een (bijna) levensvatbaar plan, die niet bij de juiste financier zijn ingediend of die niet door een enkele financier zelfstandig bediend kunnen worden. Dit draagt bij aan een betere toegang tot financiering doordat ondernemers toegang krijgen tot meer financiers die deelnemen aan een tafel/netwerk. Hierdoor wordt ook het stapelen van verschillende financieringsvormen en

van verschillende soorten financiers vergemakkelijkt. Daarnaast kunnen ondernemers in een vroege fase terugkoppeling krijgen op hun plannen. Met deze inhoudelijke reactie kunnen ondernemers zo mogelijk hun plannen verbeteren, waardoor de gevraagde financiering wel verstrekt kan worden. In verschillende regio's zijn met financieringstafels de laatste jaren goede ervaringen opgedaan. Momenteel loopt samen met de betrokkenen uit de regio een verkenning naar de opzet van nieuwe financieringstafels. Op basis van deze verkenning volgt opschaling in 2019.

- In de gedragscode klein zakelijke financiering van de NVB zijn afspraken gemaakt over feedback en door-verwijzing. Ik vind het belangrijk dat banken hierin ambitie tonen zodat ondernemers bij een (gedeeltelijk) afwijzing goede feedback krijgen en worden doorverwezen. Door actief deel te nemen aan de financieringstafels kunnen banken invulling geven aan deze afspraken.
- Goede informatie over de werking van de mkb-financieringsmarkt is belangrijk om de dienstverlening van financiers goed af te kunnen stemmen op de ondernemer. Ik treed onder andere met de banken en CBS in overleg over de ontwikkelingen op de mkb-financieringsmarkt, de duiding en consequenties hiervan, waarbij ook naar andere landen wordt gekeken.²⁸ Deels wordt deze informatie verwerkt in de nieuwe, verbeterde financieringsmonitor die in november 2018 gepubliceerd wordt.

Stimuleren alternatieve financiering

- Alternatieve financiers voeren momenteel een verkenning uit naar de mogelijkheden tot verdere professionalisering van deze sector, welke ik ondersteun. Ze denken hierbij aan het maken van afspraken over de kwaliteit van dienstverlening, gezamenlijke voorlichtingscampagnes over de mogelijkheden die alternatieve financiers bieden en over de transparantie van voorwaarden. De alternatieve financiers richten hiertoe deze zomer een platform op. EZK beziet welke

²⁷ Kamerstukken II 2015/16, 34300, nr. 34.

²⁸ Een eerste indicatie is bijvoorbeeld dat uit de Bank Lending Survey (BLS, 1e kwartaal 2018) blijkt dat de afgelopen twee kwartalen een saldo van ongeveer 25% van de banken aangeeft dat afwijzingen van kredietaanvragen zijn toegenomen. De BLS rapporteert dit o.b.v. interviews onder medewerkers van banken en vervolgens wordt een weging toegepast. De mogelijkheid bestaat dat dus slechts één bank aangegeven heeft dat de afwijzingen toenemen.

activiteiten van dit platform kunnen worden ondersteund. De banken (NVB) geven aan dat alternatieve financiers mogen aansluiten bij hun code. De alternatieve financiers hebben aangegeven in het kader van professionalisering zelf dit jaar nog een code te ontwikkelen. Hiermee wordt invulling gegeven aan de motie lid van der Lee c.s.²⁹

- De BMKB is permanent opengesteld voor alternatieve financiers (in 2017).
- Om de professionaliteit en de bescherming van investeerders en ondernemers te vergroten start het Kabinet dit jaar onderzoek naar de werking van de markt van (alternatieve) financiering. Hierin wordt ook meegenomen hoe zelfregulering kan worden verbeterd.

Versterken kaspositie ondernemingen: tijdig betalen door overheid en bedrijven

- De overheid is wettelijk verplicht binnen 30 dagen te betalen. EZK rapporteert jaarlijks de cijfers van het betaalgedrag van de overheid. Het betaalgedrag per gemeente wordt gepubliceerd op www.snellerbetalen.nl. De cijfers laten in het algemeen een positieve ontwikkeling zien, maar verbetering blijft mogelijk. Een volgende rapportage volgt voor de zomer.
- De Tweede Kamer (motie Amhaouch c.s.³⁰) verzoekt de regering om in samenwerking met de betrokken partners en aanvullend op de jaarlijkse monitor een concreet plan van aanpak op te stellen, waarbij het aan individuele overheden zelf is om verbeteracties te starten. Dit plan vullen we als volgt in: 1) goede voorbeelden worden uitgewerkt tot kopieerbare leerervaringen, 2) deze worden tijdens een bijeenkomst met betrokken partners in het najaar verspreid en 3) er wordt voor late betalingen een tijdelijk faciliterend loket ingesteld bij Betaalme.nu. zodat met de concreet opgehaalde ervaringen de dienstverlening aan ondernemers verder verbeterd wordt. Hierbij wordt de mkb'er ook gewezen op e-factureren als wijze om betaaltermijnen te verkorten. Vanaf 18 april 2019 zijn overheidsorganisaties verplicht om e-facturen van ondernemers te accepteren. Het verwerken van een e-factuur kost minder tijd omdat gegevens niet meer worden overgetikt of ingescand, waarmee e-factureren bijdraagt aan het betalen binnen de termijn. De planning is dat het rapport met goede voorbeelden deze zomer gereed is. Hiermee wordt invulling gegeven aan deze motie.
- Betaalme.nu, een door EZK en MKB-Nederland gesteund platform wil de liquiditeits- en werkkapitaalpositie van het mkb verbeteren door snellere betalingen of andere financiële arrangementen in toeleveringsketens van grootbedrijf naar mkb. Er zijn op dit moment 50 grootbedrijven aangesloten. Door deze deelnemers beschikken meer dan 200.000 mkb-ondernemers tijdig over liquiditeit. In 2018 wil Betaalme.nu verdere verbetering bereiken door meer grootbedrijven aan te sluiten bij het platform en door het verbeteren van het betaalproces tussen afnemer en leverancier.
- Op initiatief van de Tweede Kamer is in juli 2017 de wet in werking getreden die grote bedrijven bindt aan een betaaltermijn van maximaal 60 dagen. Deze wet wordt in 2019 geëvalueerd. Conform de motie Ziengs en Gesthuizen³¹ vinden voorafgaand aan de evaluatie gesprekken plaats tussen EZK en MKB-Nederland en andere belanghebbenden over de uitvoering en andere effecten van deze wet. Hiermee is inmiddels al een begin gemaakt.
- Momenteel biedt de wet de mogelijkheid dat debiteuren hun crediteur kunnen verbieden om de vordering die de crediteur heeft te gelde te maken door verkoop of verpanding. Afschaffing hiervan maakt het voor ondernemers mogelijk om sneller over geld te beschikken na een transactie. Hiervoor is een wijziging in het Burgerlijk Wetboek noodzakelijk, waarbij eventuele gevolgen voor de belastinginkomsten worden betrokken. De Minister voor Rechtsbescherming streeft ernaar deze zomer een daartoe strekkend voorontwerp in consultatie te geven.
- EZK ondersteunt het ontwikkelen en introduceren van een afsprakenstelsel en een register waarin factuurinformatie binnen de keten kan worden gedeeld. Dit zorgt voor een beter inzicht en meer rechtszekerheid met betrekking tot facturen, wat leidt tot meer financieringsmogelijkheden voor het mkb. Vanuit de markt wordt initiatief genomen om te komen tot dit afsprakenstelsel om vervolgens in 2019 een pilot voor een facturenstelsel te starten. EZK ondersteunt dit door de markt gedragen initiatief door verbindingen te leggen met relevante partijen. Op dit moment vindt de registratie van pandaktes plaats bij de Belastingdienst.

²⁹ Kamerstukken II 2017/18, 31 311, nr. 201.

³⁰ Kamerstukken II 2017/18, 34 775 XIII, nr. 79.

³¹ Kamerstukken II 2016/17, 34 559, nr. 10.

Digitalisering

We streven ernaar dat Nederland in Europa koploper wordt in digitalisering. Digitalisering biedt mkb-ondernemers veel kansen (toepassen van open data, online marketing, automatisering), tegelijk moeten ze zich bewust zijn van de risico's en hun cybersecurity goed op orde hebben. Daarnaast heeft digitalisering impact op werknemers en hun vaardigheden.

3. Digitalisering

Trends en ontwikkelingen

Digitalisering biedt ondernemers kansen om de productiviteit te verhogen, dat wil zeggen, efficiënt en vernieuwend te ondernemen. Denk daarbij aan de automatisering om bedrijfsprocessen die nu handmatig gaan te digitaliseren; het verzamelen, analyseren en voorspellen op basis van data; en het benutten van de kansen van online sales en marketing. Voor veel ondernemers is het echter een grote stap om deze kansen goed te benutten. Dit geldt in het bijzonder voor kleine ondernemers. Ze vinden het lastig om de vertaalslag van nieuwe technologieën naar concrete toepassingen voor het bedrijf te maken. Het ontbreekt deze ondernemers simpelweg aan tijd, kennis en kunde om zich hierin te verdiepen. Daarnaast maken ze zich zorgen over hoe veilig het is om digitaal zaken te doen. Als ondernemers willen blijven aansluiten bij de wensen van hun klanten, is het belangrijk om de kansen van digitalisering te benutten.

Die kansen, die zijn er. Daar wijst het Comité voor Ondernemerschap expliciet op, zoals ik eerder al aangaf. Ook uit cijfers van de EU blijkt dat het mkb nog veel kan winnen op digitaal vlak: in de onlangs verschenen Digital Economy and Society Index (DESI)³², die ik al eerder noemde, wordt de digitale economie in kaart gebracht. Daarin is Nederland opnieuw de Europese nummer 1 als het gaat om de beschikbaarheid én snelheid van zowel vaste als mobiele netwerken voor internet, tv en telefonie. Het Nederlandse bedrijfsleven staat echter op de 18de plek als het gaat om de aanbidding van online producten en diensten. Binnen het MKB liggen zowel online verkoop als de daaruit behaalde omzet onder het EU-gemiddelde. Slechts 15,3% van de mkb-ondernemers biedt via het internet producten en diensten aan, terwijl 82% van de consumenten wel eens online winkelt.

Naast kansen zijn er ook aandachtspunten bij digitalisering. Een belangrijk aandachtspunt is de rol van platforms in online verkoop. Ondernemers bieden steeds vaker op platforms goederen en diensten online aan. Dit zorgt voor veel voordelen voor consumenten en ondernemers. Zo kunnen ondernemers via een platform een groter publiek bereiken dan via eigen verkoopkanalen. Tegelijkertijd ontstaat hierdoor het risico dat ondernemers afhankelijk raken van platforms. De rol van platforms vergt daarom aandacht. Ik vind het belangrijk dat ondernemingen onderling geen schadelijke praktijken toepassen en dat platforms zich eerlijk gedragen tegenover ondernemers. De Europese Commissie heeft in april 2018 een voorstel over de rol van platforms uitgebracht dat verschillende transparantievereisten oplegt rondom de algemene voorwaarden die platforms hanteren, de volgorde van zoekresultaten en het mogen verwijderen van ondernemers.

“De grootste groeiers in de retail zijn de omnichannel-bedrijven: die hebben een fysieke winkel en een online shop. De sleutel voor de toekomst is de digitalisering. Ook voor het personeel en de ondernemers in de retail; die moeten digitaal vaardiger worden.” (Guido van Woerkom, voorzitter Detailhandel Nederland)

*“Wat ik zie bij technologie is dat er een heel andere marktstructuur komt. Hoe het mkb zich hiertegen wapent, weet ik niet. Maar we kunnen er wel wat aan doen natuurlijk. Veel mkb-ondernemers hebben zelf net te weinig data in huis om er wat mee te kunnen doen. Door data samen te voegen, kun je veel meer uit data halen. Dat kan voor hele gewone ondernemers zoals een bakker of een storingsmonteur helpen om hun klandizie beter te voorspellen. Het experimenteren daarmee doen we in mkb-datalabs. We zetten studenten in en koppelen de koplopers aan bedrijven in het mkb-peloton.”
(prof.dr. Arjan van den Born, hoogleraar ondernemerschap in de creatieve industrie Universiteit Tilburg, Academic Director JADS)*

³² Digital Economy and Society Index, 2017, <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>.

Wat gaan we doen?

Het kabinet wil dat Nederland digitaal koploper wordt van Europa. In de Nederlandse digitaliseringsstrategie die voor de zomer van 2018 wordt gepresenteerd geef ik aan hoe de kansen van digitalisering benut kunnen worden. De strategie gaat met name in op de toekomstige technologische ontwikkelingen. In dit actieplan ga ik specifiek in op de versnelling van de digitalisering in het mkb die noodzakelijk is om de arbeidsproductiviteit te verhogen.

Ik wil eraan bijdragen dat ondernemers digitalisering zien als kans om hun onderneming veilig en verantwoord te doen groeien. EZK is hierbij aanjager door kansrijke regionale initiatieven in kaart te brengen, in samenwerking met (regionale) partners praktijktesten te ondersteunen en deze bij succes op te schalen en uit te bouwen.

Smart Industry

Om te zorgen dat de Nederlandse industrie ook voldoende profiteert van de kansen van digitalisering is sinds 2014 een coalitie van partijen actief onder de noemer van Smart Industry. Het ministerie van EZK is daarin partner. In februari 2018 is de Implementatieagenda Smart Industry uitgebracht, waarin ik aangeef dit jaar € 3,5 miljoen extra te investeren in Smart Industry.³³ Een van de prioriteiten in de Implementatieagenda is dat het mkb versneld en op grote schaal aan de slag gaat met Smart Industry. Specifiek voor het mkb verricht ik de volgende activiteiten dit jaar:

- Een onderzoek naar de oprichting van een Expertisecentrum waarin de Kamer van Koophandel, FME, Metaalunie, TNO en RVO hun dienstenaanbod aan het MKB op het gebied van Smart Industry stroomlijnen. Dit levert het mkb een beter en duidelijker aanbod van informatie en andere diensten op.
- De ontwikkeling van een Smart Industry Assessment tool. Daarmee kunnen bedrijven bepalen hoe 'smart' ze inmiddels zijn, hoe ze scoren t.o.v. andere bedrijven en wat verbeterpunten zijn.
- Een onderzoek naar vouchers die de kennis uit Smart Industry Fieldlabs toegankelijk maken voor het brede mkb. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door verschillende regio's met medefinanciering van EZK.

- Met de provincie Noord-Brabant en de Brainport regio wordt een Data Value Center opgericht. Hier kunnen bedrijven terecht met vragen en opdrachten over het bewerken en delen van data op het gebied van Smart Industry.

Praktijktesten versnelling digitalisering

In andere sectoren start ik dit jaar in het kader van het programma 'Versnelling digitalisering mkb' met praktijktesten om de versnelling van digitalisering te stimuleren. Op basis van de lessen uit deze praktijktesten worden deze testen in 2019 opgeschaald.

- De eerste stap is om te starten met een kleine groep ondernemers om te testen welke vormen van kennisoverdracht wel en niet werken. Eerdere ervaring leert immers dat er bij het opschalen van ICT-innovaties in het mkb geen enkelvoudige oplossing is. Onder de vlag van het recent opgericht programma 'Versnelling digitalisering mkb' start ik met de volgende praktijktesten. De vervolgstap is om de praktijktesten op te schalen en uit te bouwen wanneer ze succesvol zijn gebleken. Dit kan bijvoorbeeld door de praktijktest uit te rollen in andere regio's of sectoren, waarbij brancheorganisaties een rol kunnen spelen.
- Inmiddels is de eerste praktijktest 'Driven by data' in 's-Hertogenbosch van start gegaan. Hierbij zijn o.a. de Rabobank 's-Hertogenbosch, VNO-NCW Brabant Zeeland, de gemeente 's-Hertogenbosch en de Jheronimus Academy of Data Science (JADS) betrokken. In deze praktijktest helpen studenten van JADS lokale ondernemers om waarde te halen uit hun data via het 'MKB data lab'. De eerste resultaten worden voorzien deze zomer.
- Daarnaast lopen er twee verkenningen naar praktijktesten:
  - 1) Aan de basis van digitalisering ligt een heldere boekhouding. Op een juiste manier ingericht, biedt deze inzicht in de kracht en uitdagingen van een bedrijf. Veel ondernemers hebben hier echter nog een slag te maken; hun 'database' is ongestructureerd of onvolledig. Op dit moment wordt onderzocht hoe ondernemers gestimuleerd kunnen worden om deze eerste stap te maken.
  - 2) Veel ondernemers hebben een (Facebook)site, maar zijn verder niet online actief. Ze hebben beperkt zicht op de mogelijkheden die internet biedt en

³³ Kamerstukken II 2017/18, 29826, nr. 94.

welke partijen hen het beste verder kan helpen.

Daarom wordt gewerkt aan de praktijktest 'de weg naar online succes'. Momenteel wordt in de regio Groningen met lokale partijen verkend of op korte termijn een praktijktest in gang kan worden gezet.

- Een aanpak om lessen te verspreiden is het werken met zogenaamde 'local heroes'. Dit zijn lokale mkb'ers die succesvol zijn in het slim toepassen van technologieën. Zij gaan na afloop van de praktijktest hun *best practices* delen met andere ondernemers, zodat zij van elkaar kunnen leren. De KvK ondersteunt hierin door dit najaar een pilot te starten waarbij lokale helden andere ondernemers gaan inspireren om daadwerkelijk digitale technologieën toe te passen.
- Het mkb kan profiteren van onderzoek naar effectieve methodes van kennisoverdracht, zoals digitaliserings-scans. Dit sluit aan bij de observaties van het Comité voor Ondernemerschap in het Jaarbericht Staat van het MKB 2017. Er zijn al veel initiatieven met zelftesten voor ondernemers. Ik treed in gesprek met dit Comité om de behoefte van ondernemers scherp te krijgen. Daarnaast verken ik met de relevante partners wat de mogelijkheden zijn voor een zelfscan. Daarmee geef ik tevens invulling gegeven aan de motie Amhaouch c.s.³⁴

Retail

In de Retailagenda werken verschillende partijen (de detailhandel, vastgoedsector, provincies, gemeenten en het ministerie van EZK) samen om de retailsector meer toekomstbestendig te maken, het verdienvermogen van ondernemers te vergroten, de vitaliteit van kernen en steden te versterken en winkelleegstand tegen te gaan. De looptijd van de Retailagenda is verlengd tot in ieder geval 1 januari 2020.³⁵

Er wordt onder andere gewerkt aan:

- Sectorgerichte kennisontwikkeling: Inretail en Thuiswinkel werken aan één centraal kennisplatform dat toegankelijk is voor de hele sector. Het digitale platform start dit jaar en zal via een groeimodel de initiatieven, onderzoeken, ontdekkingen en inzichten – met en voor alle stakeholders – bundelen en delen.

- Innovatieprogramma: op allerlei plaatsen – op straatniveau in winkelgebieden, bij retailers en bij lokale overheden – vindt (digitale) innovatie in de retail plaats. De pilotgemeenten van de Retailagenda vormen zogenaamde *living labs* waar proefondervindelijk wordt gewerkt aan nieuwe slimme oplossingen om de sector aantrekkelijk te houden. Via onderzoek van het Retail Innovation Platform (acht hogeschoolen) en living labs worden retailinnovaties ontwikkeld en opgeschaald.
- Scholing: De Human Capital Agenda van de Retailagenda heeft als opgave om te zorgen dat de detailhandel, nu goed voor 10% van de werkgelegenheid in Nederland, ook in de toekomst een aantrekkelijke sector blijft om in te werken. Recent zijn er met subsidie van Stichting Detailhandelsfonds vier projecten gestart die zich hierop richten. Eén van de projecten is de 'De E-academy'. In het hele spectrum van de retail groeit de vraag naar professionals op het gebied van e-commerce en digital skills. Het project richt zich op het ontwikkelen van (nieuwe) hbo- functies op dit gebied. Een ander project is het vervolg op een mobiliteits- en bewustwordingsproject voor werknemers in de retailsector: Loopbaansupport Detailhandel. Dit initiatief werd ondersteund door het ministerie van SZW. Na twee jaar stopt nu de bijdrage vanuit SZW, maar de sector heeft besloten om zelf de activiteiten voort te zetten. In het project worden medewerkers geholpen om een volgende stap in hun loopbaan te zetten en worden hun individuele mogelijkheden in beeld gebracht, o.a. door middel van loopbaancoaching. Het doel is om werknemers in de detailhandel meer keuze en mogelijkheden te geven om van baan te veranderen, zodat ze niet in een situatie terechtkomen waarin de keuze voor hen gemaakt wordt (zoals bij faillissement).
- De minister van SZW heeft het Ontwikkeladvies beschikbaar gesteld voor (o.a.) medewerkers uit de detailhandel. De werknemer kan daarbij een loopbaancoach inschakelen op kosten van het ministerie van SZW, die de ontwikkel- en loopbaanmogelijkheden van de individuele werknemer in beeld brengt. Het ontwikkeladvies is gratis.

³⁴ Kamerstukken II 2017/18, 34775 XIII, nr. 82.

³⁵ Kamerstukken II 2017/18, 27838, nr. 26.

Veilig digitaal zaken doen

- Op 25 mei 2018 is de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) in werking getreden. De AVG volgt de Wet Bescherming Persoonsgegevens op. In de nieuwe wet worden de gegevens van klanten nog beter beschermd. De nadruk komt sterker te liggen op de verantwoordelijkheid van de bedrijven. Ondernemers moeten te allen tijde kunnen aantonen dat deze data veilig opgeslagen zijn. Ondernemers geven aan dit best ingewikkeld te vinden en niet precies te weten waar ze zich dan aan moeten houden. Vanuit de overheid worden stappen ondernomen om dit proces te vergemakkelijken. Zo is er een handleiding opgesteld die tekst en uitleg geeft over de AVG³⁶ en is er een regelhulp beschikbaar waarin de hoofdpunten van de AVG worden toegelicht. Meer specifiek wordt, naar aanleiding van vragen van het lid Van der Lee³⁷ over het risico dat via slecht beveiligde websites van het mkb kwaadwillenden rechtstreeks toegang krijgen tot klantgegevens, bezien wat nodig is om het MKB te ondersteunen in het verkrijgen van veiliger websites.
- Op het gebied van cybersecurity moet een bedrijf bewust zijn van de risico's, deze in kaart brengen en maatregelen treffen om ze zoveel mogelijk te voorkomen. Om het bedrijfsleven hierbij te ondersteunen heeft het ministerie van EZK begin 2018 het Digital Trust Centre (DTC) opgericht. Het DTC heeft tot doel om het bedrijfsleven in staat te stellen weerbaar te worden tegen cyberdreigingen en zo veilig digitaal te ondernemen. Om dit te realiseren stimuleert het DTC onder andere de oprichting van regionale of sectorale samenwerkingsverbanden waar bedrijven met hun vragen terecht kunnen. Voor de totstandkoming van deze "cyberweerbaarheidsnetwerken" worden subsidies beschikbaar gesteld. De ambitie is dat in 2018 de eerste vijf samenwerkingsverbanden gaan starten. Daarnaast is 1 juni de website digitaltrustnetwerk.nl gelanceerd met de vijf basisprincipes voor veilig digitaal ondernemen. Op dat moment werd ook een Cybersecurity scan gelanceerd specifiek voor de Smart Industry.³⁸

³⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/01/22/handleiding-algemene-verordening-gegevensbescherming>

³⁷ Deze vragen werden gesteld tijdens het vragenuur van 5 juni 2018.

³⁸ <https://regelhulpenvoorbedrijven.nl/cybersecurityscan/>

Platforms

- Ik zet me in de onderhandelingen van het voorstel van de Europese Commissie over de relatie tussen platforms en bedrijven in voor een eerlijke en transparante relatie. Dit draagt bij aan een goed werkende platformeconomie waar ondernemers en consumenten van profiteren en voorkomt dat veelal kleine ondernemers in het nauw worden gedreven. Hierbij wil ik wel voorkomen dat het voorstel te veel gedetailleerde eisen aan platforms stelt met hoge uitvoeringskosten ten gevolg. Dat gaat namelijk ten koste van de voordelen die platforms met zich meebrengen. Daarnaast wil ik speciale aandacht vragen voor de effecten op kleine platforms, die als gevolg van regelgeving mogelijk lastiger kunnen concurreren met de grotere platforms. Voor de Nederlandse inzet verwijs ik verder naar het BNC-fiche over het voorstel.³⁹
- Een specifiek vraagstuk dat bij platforms speelt is de rol van de smalle pariteitsclausule. Deze verbiedt ondernemers zoals hotels of restaurants hun product tegen een lagere prijs op het eigen verkoopkanaal aan te bieden. Ter uitvoering van de motie Alkaya en Moorlag⁴⁰, waarin de regering wordt verzocht te onderzoeken of van de smalle pariteitsclausule marktversturende effecten uitgaan in de onlinemarkt voor aan huis bezorgde maaltijden, laat ik momenteel onderzoek uitvoeren naar de effecten van de smalle pariteitsclausule en naar de concurrentiesituatie in de markt voor het aanbieden en bestellen van maaltijden. Hierbij wordt zowel gekeken naar het perspectief van ondernemers, consumenten als platforms. Ik informeer uw Kamer eind dit jaar over de uitkomsten van het onderzoek en over de vervolgstappen die ik, indien het onderzoek laat zien dat het nodig is, mogelijk neem.

³⁹ Kamerstukken II 2017/18, 22112, nr. 2579.

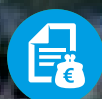
⁴⁰ Kamerstukken II 2017/18, 24036, nr. 421.

Toepassing van innovatie

Het mkb-peloton heeft er baat bij om te leren van bedrijven die innoveren. Kennisdeling dus. Er wordt extra geld ingezet door rijksoverheid en provincies voor innovatie-instrumenten voor het mkb en voor kennisverspreiding.

4. Toepassing van innovatie

Trends en ontwikkelingen

We hebben innovatieve ondernemers nodig om als Nederland internationaal aan de top te blijven en de concurrentie aan te kunnen. Mkb'ers hebben een doorslaggevende rol als gaat om innovatie. Ik wil deze groep blijven stimuleren om kennis vanuit publieke kennisinstellingen te benutten. Samenwerkende ondernemers en kennisinstellingen krijgen daarom extra ondersteuning van het kabinet om daarmee onze sterke internationale positie als kennis economie verder uit te bouwen. Het beschikbaar stellen van een verhoogd budget voor onderzoek en ontwikkeling zorgt uiteindelijk bij ondernemers voor meer inkomsten en banen. Daarnaast blijf ik innovatie stimuleren met het topsectorenbeleid via publiek-private samenwerking: bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden werken samen aan meerjarige kennis- en innovatieagenda's. Hiertoe is er o.a. de PPS-toeslag.⁴¹

Meer dan vierduizend Nederlandse bedrijven hebben in de afgelopen vier jaar gebruik gemaakt van de MIT-regeling (MKB Innovatiestimulering Topsectoren). De MIT stimuleert innovatie bij het mkb regionaal en landelijk en zorgt ervoor dat projecten van het mkb beter aansluiten bij de innovatie-agenda's van de topsectoren. De MIT kent vijf instrumenten: kennisvouchers, subsidie voor haalbaarheidsprojecten, subsidie voor R&D-samenwerkingsprojecten, subsidie voor de TKI's voor het organiseren van netwerkactiviteiten en voor de diensten van innovatiemakelaars.

Daarnaast is aan honderden bedrijven een Innovatiekrediet verstrekt. Het Innovatiekrediet richt zich op de ontwikkeling van veelbelovende en uitdagende innovaties met een goed marktperspectief. Daarbij kan het gaan om de technische ontwikkeling van een nieuw product of proces of de klinische ontwikkeling van een medicijn of apparaat.

⁴¹ De PPS-toeslag is een subsidie voor samenwerkingsprojecten van bedrijven en onderzoeksorganisaties die doen aan fundamenteel onderzoek, industrieel onderzoek, experimentele ontwikkeling of een combinatie hiervan.

Om de Nederlandse innovatiekracht nog verder te versterken wil ik kijken naar betere samenwerking en netwerkvorming tussen mkb-ondernemers en kennisinstellingen om de verspreiding van kennis over het brede mkb te stimuleren. Deze kennisverspreiding kan zowel ondernemers als kennisinstellingen ten goede komen. Ook voor hogescholen en universiteiten is het waardevol als hun kennis niet op de plank blijft liggen, maar een toepassing vindt buiten de muren van hun instelling.

“Het is digitalisering dat de klok slaat, terwijl we 5 jaar geleden op de Hannover Messe nog alleen maar harde technologie zagen. Zó snel gaat het dus! Sectoren zoals de bouw, die grote kansen hebben om nieuwe technologische en digitale ontwikkelingen toe te passen, kloppen bij ons aan om mee te kunnen in de digitaliseringsrevolutie. Daarmee vergroten we ons concurrentievermogen en creëren we nieuwe en andere werkgelegenheid. Of we nou willen of niet, we moeten mee in het enorme tempo en met z'n allen een sprint trekken naar de digitale toekomst.”

(Geert Huizinga, manager industriebeleid FME)

In de gesprekken die ik de afgelopen maanden heb gevoerd hoor ik verschillende (regionale) voorbeelden van hoe de kennisverspreiding voor het brede mkb gestimuleerd kan worden. De achterliggende gedachte is dat regionale samenwerking binnen het mkb-ecosysteem tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en (regionale) overheden de sleutel is. Daarnaast wordt het belang benadrukt van een persoonlijke benadering waar het brede mkb om vraagt, in combinatie met digitale tools die een kostenefficiënte aanpak mogelijk maken. Daarnaast hoor ik dat deze groep vraagt om praktische handvatten en inspirerende voorbeelden die dicht bij hun eigen praktijk liggen. In 2010 hebben de toenmalige ministers van EZ en OCW het Valorisatieprogramma gelanceerd. Het programma, dat tot eind 2018 loopt, is gericht op het benutten van kennis van universiteiten en hogescholen voor economische en maatschappelijke doelen. Een aantal regionale consortia stimuleren en ondersteunen nieuwe startups en spin-offs vanuit de kennisinstellingen, en ondersteunen daarnaast bestaande (innovatieve) mkb'ers bij hun kennisvragen.

Daarnaast heeft het kabinet binnen het beleid gericht op (door)groei van startups aandacht voor het versterken van de overdracht van kennis vanuit universiteiten en hogescholen naar het (innovatieve) mkb, zoals ook is aangegeven in de brief over StartupDelta 3.0.⁴²

Het kabinet ziet sociaal ondernemen als een groeiende maatschappelijke ontwikkeling. Het aantal sociale ondernemers neemt toe en steeds meer bedrijven en overheden zien het belang en de mogelijkheden van sociaal ondernemerschap voor het oplossen van maatschappelijke vraagstukken.

Wat gaan we doen?

Ophoging budget innovatie-instrumenten voor mkb

- Zoals eerder door het Kabinet aangekondigd⁴³ wordt het mkb in 2018 extra ondersteund. Onderdeel hiervan is de verhoging van de rijksbijdrage in de MIT-regeling met €5 miljoen tot €40 miljoen in 2018. De provincies verhogen hun bijdrage aan de MIT in 2018 met ruim €3 miljoen tot ruim €23 miljoen.
- Tevens wordt het budget voor het Innovatiekrediet voor dit jaar verhoogd met €8,5 miljoen, waardoor de ruimte voor kredietverlening stijgt van €60 miljoen naar €70 miljoen.
- Daarnaast stel ik in 2018 €2,5 miljoen beschikbaar voor SBIRs (Small Business Innovation Research). De SBIR daagt ondernemers uit om nieuwe producten te ontwikkelen en op de markt te brengen. Zo wordt de creativiteit van ondernemers gebruikt om maatschappelijke problemen op innovatieve manieren op te lossen. SBIR is een competitie waarbij de ondernemingen met de beste offertes een opdracht krijgen voor een haalbaarheidsonderzoek. De ondernemingen met de meest kansrijke haalbaarheidsonderzoeken krijgen de opdracht om hun product verder te ontwikkelen.
- Zoals ook in mijn brief 'Naar missiegedreven innovatiebeleid' is opgenomen, wordt deze inzet op innovatie-instrumenten de komende jaren gecontinueerd.

⁴² Kamerstukken II 2017/18, 32637, nr. 312.

⁴³ Kamerstukken II, 2017-2018, 33009, nr. 49.

Kennisverspreiding

- Om meer kennis voor het mkb beschikbaar te maken is EZK momenteel in gesprek met o.a. de TO2, MKB-Nederland en de Metaalunie. We denken gezamenlijk na over een mogelijk op te zetten programma kennisverspreiding van max. € 5 miljoen. Hiermee kan via informatievoorziening over nieuwe technologie en een laagdrempelige toegang worden gezorgd voor een groter bereik en gebruik van nieuwe technologie in het brede mkb.
- Na een eerste verkenning van het probleem gaan we de komende tijd met de betrokken partijen bepalen op welke wijze (en met welke instrumenten) we kennisverspreiding en procesinnovatie kunnen aanpakken. Bij het nadenken over een nieuw instrument moet voldoende rekening worden gehouden met wat er al mogelijk is in het huidige aanbod van instrumenten. De MIT-haalbaarheidsprojecten en kennisvouchers zorgen namelijk ook voor kennisverspreiding en procesinnovatie is in sommige gevallen mogelijk binnen de WBSO en met MIT-kennisvouchers. Dit is tevens de invulling van de motie Amhaouch / Van der Lee.⁴⁴
- Op basis van de Eindevaluatie van het Valorisatieprogramma beziet het kabinet hoe de samenwerking tussen kennisinstellingen (met name hogescholen) en het regionale mkb verder geïntensiveerd kan worden en hoe bestaande instrumenten beter op de wensen en uitdagingen van het mkb kunnen aansluiten.
- Met OCW werk ik aan een regeling voor Thematische Technology Transfer om de kennisinstellingen die excellent onderzoek verrichten op een bepaald terrein met elkaar te verbinden ten behoeve van kennisbenutting. Dit is een stimulans voor innovatieve mkb'ers. Meer informatie hierover staat in mijn brief 'Naar Missiegedreven Innovatiebeleid met Impact'.
- Via het publiek-private samenwerkingsverband StartupDelta stimuleert het kabinet het ecosysteem voor startups en de doorgroei naar scale-ups. Ik informeer u na de zomer per brief nader over het programma StartupDelta 3.0. Ik constateer dat startups en andere mkb'ers momenteel beperkt samenwerken, terwijl ze elkaar ook nodig hebben bijvoorbeeld op het gebied van innovatie. Om de kansen voor samenwerking beter in

⁴⁴ Kamerstukken II, 2017/18, 34775-XIII, nr. 81.

- beeld te krijgen voert EZK en StartupDelta in 2018 een verkenning hiernaar uit. Op basis hiervan worden nieuwe initiatieven gestart in 2019 en 2020.
- Het online innovatieplatform 'AddVentured' van de KvK biedt grote bedrijven de mogelijkheid om een antwoord te vinden op een concrete uitdaging met behulp van de oplossingskracht van innovatieve en creatieve mkb bedrijven. Mkb-ondernemers kunnen via dit platform reageren. Gedurende zes weken gaat de innovatieve ondernemer via chatlijnen in gesprek met de innovatiemanager van de corporate organisatie. Hierna wordt bepaald of het interessant is voor het mkb-bedrijf en de corporate organisatie om samen te werken. Van de circa 1000 mkb-ondernemers die zich hebben aangemeld bij het platform zijn er ruim 60 geselecteerd door 15 corporates om een challenge uit te werken. Inzet is het tot stand brengen van nieuwe business voor mkb-ondernemers via het opzetten van netwerken en contacten.
  - MKB-Nederland en VNO-NCW willen via 'Costa' bijdragen aan het versterken van het ecosysteem tussen corporates en startups. In een jaar tijd zijn 345 concrete projecten opgestart tussen grote bedrijven en startups. Verder zijn er tools ontwikkeld waarmee zowel startups en corporates zich kunnen spiegelen aan hun "peers" op het gebied van de samenwerking tussen corporates en startups. Samen met MKB-Nederland en VNO-NCW wil ik kijken hoe we Costa verder kunnen versterken en uitbreiden naar het wat grotere MKB.
  - Deze zomer start ik in samenwerking met regionale partijen, waaronder ondernemers en branche-organisaties, met een onderzoek naar best practices op regionaal niveau gericht op het brede mkb. Hierbij wordt ook – met het oog op opschaling – bezien welke lessen uit deze best practices getrokken kunnen worden om de kloof bij kennisverspreiding tussen de innovatieve koplopers en het brede mkb te dichten.
  - Op basis van de beleidsevaluatie Intellectueel Eigendomsbeleid (2018) beziet het kabinet hoe ondernemers beter in staat kunnen worden gesteld gebruik te maken van de mogelijkheden om kennis te beschermen en benutten, zodat innovatieve producten en diensten ontwikkeld worden en het innovatieve mkb beter kan participeren in samenwerkingsverbanden. Dit kan bijvoorbeeld door het stroomlijnen van IE-regelgeving en het verbeteren van de uitvoeringspraktijk en de voorlichting.

Sociaal ondernemerschap

- Een goede meting van de maatschappelijke impact is van belang om de maatschappelijke baten en de betekenis van sociale ondernemingen te kwantificeren. De samenwerkende departementen (SZW, EZK, BuZa) hebben een online handleiding 'Het Impactpad' laten maken, zodat sociale ondernemers hun impact kunnen meten op basis van performance indicatoren. Hiermee wordt bevorderd dat de bedrijven, die sociale impact voorop stellen, toegang hebben tot gestandaardiseerde methodieken, waarmee de impact kan worden vastgesteld. Deze is verschenen op 27 juni. Voor het einde van 2018 is er duidelijkheid over de verdere uitwerking van het regeerakkoord op het gebied van sociaal ondernemerschap.

Box 3: Grondstoffenscanner

Het wordt voor ondernemers steeds belangrijker om kritisch na te denken over de grondstoffen die ze gebruiken. Niet alleen in termen van duurzaamheid en circulaire economie, maar ook omdat grondstofgebruik samenhangt met leveringszekerheid, prijsvolatiliteit en reputatie. Daarom wil EZK ondernemers helpen om in te spelen op de risico's en kansen rond grondstoffen. EZK heeft daarom een online Grondstoffenscanner laten bouwen voor ondernemers om te achterhalen of ze risico's lopen en zo ja, wat ze daaraan kunnen doen. Via de website www.grondstoffenscanner.nl kunnen ondernemers eenvoudig de kritische grondstoffen in hun producten opzoeken. Dit levert een factsheet op met specifieke karakteristieken van de grondstof. Daarnaast start EZK samen met Koninklijke Metaalunie, de technologische industrie (FME) en RVO een bewustwordingscampagne om ondernemers bewust te maken van zowel de risico's rond grondstoffen als de kansen die de circulaire economie biedt om deze risico's te verminderen en nieuwe businessmodellen te ontwikkelen. De mate van ambitie van deze actie hangt af van de kabinetsreactie over de circulaire economie."

Internationaal ondernemen

Ondernemen wordt steeds internationaler, mede door de grenzeloze online mogelijkheden. Dat biedt kansen, maar de concurrentie wordt ook steviger. Consumenten shoppen net zo makkelijk bij een bedrijf elders in de wereld dan in Nederland. We gaan het voor ondernemers makkelijker maken internationaal te ondernemen.

5. Internationaal ondernemen

Trends en ontwikkelingen

Voor meer en meer mkb-ondernemers biedt het buitenland nieuwe markten of nieuwe samenwerkingspartners, bijvoorbeeld omdat ze gebruik maken van digitale mogelijkheden. Het kabinet juicht dat toe: bedrijven met buitenlandse klanten zijn doorgaans innovatiever, productiever en hebben betere overlevingskansen.⁴⁵

Toch zien we dat nog slechts een relatief klein deel van de mkb-ers internationaal zaken doet. Zo exporteert 5,7% van het zelfstandig mkb goederen naar het buitenland. Dit percentage is lager voor het kleinbedrijf, namelijk 5,5%, en hoger voor het middenbedrijf, namelijk 36,5%.⁴⁶

Omdat ondernemen op buitenlandse markten complex is en grotere economische en bedrijfsrisico's met zich meebrengen ondersteunt de overheid het mkb dat wil internationaliseren langs vier pijlers: netwerken en contacten; kennis en informatie; financiering; belangenbehartiging. Hoewel er in de afgelopen jaren stappen zijn gezet is er nog te veel versnippering in de publiek-private dienstverlening.⁴⁷ Ook is voor het verkrijgen van opdrachten in het buitenland vaak publiek-private samenwerking en/of een consortium vereist. In een groot aantal landen is bijvoorbeeld nauw contact met de overheid onontbeerlijk. Tegelijkertijd zijn veel opdrachten vaak te complex of te risicovol voor een individuele mkb'er.

Voor veel mkb'ers ligt de focus op ondernemen binnen Europa en meer specifiek binnen de Europese Unie. Een goed werkende Europese interne markt is daarom van belang en draagt bij aan economische groei en ons mondiale concurrentievermogen. Momenteel werkt de interne markt niet optimaal en lopen mkb'ers tegen belemmeringen aan, bijvoorbeeld omdat regelgeving nog steeds verschilt per lidstaat.

Het is ook van belang dat voor mkb-ondernemers de transitie in het handelsverkeer met het Verenigd Koninkrijk (VK) als gevolg van de Brexit goed verloopt. Door de Brexit wordt zaken doen met het VK immers vergelijkbaar met zaken doen met een niet-EU lidstaat. Er is een forse groep mkb-ondernemers – circa 35.000 – die momenteel zaken doet met het VK, maar geen ervaring heeft buiten de Europese interne markt. Voor deze bedrijven heeft de Brexit een grote impact.

Wat gaan we doen?

Internationale handel is het beleidsterrein van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (BHOS). Dit kabinet ondersteunt het mkb dat wil internationaliseren op verschillende manieren. De aanpak staat uitgewerkt in de beleidsnota "Investeren in Perspectief – Goed voor de Wereld, Goed voor Nederland"⁴⁸, van het ministerie van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Daaruit zijn met name de volgende elementen ook van belang voor het mkb.

Versterking dienstverlening aan het mkb, inclusief startups, dat internationaal wil opereren

- De internationale dienstverlening wordt versterkt door bundeling van krachten, in een publiek onderdeel, Trade & Innovate NL, en een privaat onderdeel, NL International business. Hierdoor zal het aanbod aan voorlichting en dienstverlening gericht en doeltreffender kunnen worden.
- Daar waar projecten complex zijn en zowel private als publieke inzet vragen, zullen beide organisaties samenwerken in de publiek-private 'Werkplaats'. Deze biedt strategische informatie over kansen op groeimarkten en ondersteunt (de ontwikkeling van) internationaal actieve consortia van bedrijven, kennisinstellingen en overheden.
- De financiering en ontwikkeling van buitenlandse activiteiten en projecten zijn belangrijk voor succes van het MKB in het buitenland. Verbetering van de toegankelijkheid en 'op maat' inzet van het beschikbare instrumentarium wordt gerealiseerd door een nieuw samenwerkingsverband van Invest-NL met de Nederlandse ontwikkelingsbank FMO. De activiteiten

⁴⁵ CBS, 'Internationaliseringsmonitor'.

⁴⁶ CBS, voorlopige cijfers voor 2017.

⁴⁷ Rapport Buijink, 'Team Nederland: Samen sterker in de wereld', 2017.

⁴⁸ Kamerstukken II 2017/18, 34952, nr. 1.

van Atradius Dutch State Business worden er op aangesloten. Op deze wijze bundelen we internationale kennis en expertise. RVO brengt het internationale financieringsinstrumentarium, waaronder het Dutch Good Growth Fund (DGGF) en het Dutch Trade and Investment Fund (DTIF) onder in dit samenwerkingsverband. Onderzocht wordt hoe de slagkracht van het instrumentarium voor internationaal ondernemen verder kan worden vergroot. De onderzoeksresultaten worden opgenomen in een volgende beleidsbrief van het ministerie van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking die in het najaar naar de Tweede Kamer gaat.

- Startups en andere mkb-ondernemers kunnen deelnemen aan handelsmissies en technologiebeurzen en hun deelname zal actief worden aangemoedigd. Het postennetwerk ondersteunt het bedrijfsleven met een uitgebreid dienstenpakket. De nieuwe private NL International Business gaat in groeimetroplenen aan de slag met soft landing-programma's ter plaatse. Dit zijn ondernemersplatforms die lokaal ondernemerschap faciliteren.

Verbetering werking Europese interne markt voor mkb⁴⁹

- Het kabinet zet zich in voor een toekomstbestendige interne markt die is toegerust op de verdere digitalisering van de economie, verdere integratie van de dienstenmarkt en een adequate handhaving. Het kabinet zet daarbij in op regels waar gewenst, harmonisatie waar passend, het wegnemen van belemmeringen, en het voortdurend bouwen aan vertrouwen tussen lidstaten.
- Onder de huidige Europese Commissie zijn reeds enkele stappen gezet – zo worden momenteel de onderhandelingen afgerond over de Single Digital Gateway. Via dit portaal krijgen mkb-ondernemers die zich bewegen op de interne markt op een eenvoudige manier toegang tot alle informatie per lidstaat over regels en procedures, rechten en plichten.

Voorlichting Brexit

- De inzet van het Nederlandse kabinet is gericht op het behoud van een goede handelsrelatie met het VK en de ondersteuning van het Nederlands bedrijfsleven bij deze transitie. Samen met de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking heb ik een aantal acties ingezet, onder andere het centrale voorlichtingsloket www.brexit-loket.nl. Richting de feitelijke uittrekking wordt de overheidscommunicatie intensiever en meer op de getroffen doelgroepen gericht. Via dit loket is onder andere beschikbaar:
  - De Brexit Impact Scan. Hiermee kunnen ondernemers individueel een digitale test uitvoeren op basis waarvan gericht advies wordt gegeven over welke voorbereidingen voor dat bedrijf van belang zijn in aanloop naar de Brexit.
  - Brexitvouchers. Hiermee kan het mkb dat op dit moment actief is in het VK deskundig advies inwinnen over hun kansen in andere markten dan het VK.

⁴⁹ Over de Nederlandse inzet voor de toekomst van de Europese interne markt heeft u op 19 maart jl. een kamerbrief ontvangen: Kamerstukken II 2017/18, 22112, nr. 2506.

Regelgeving

Regelgeving is soms ingewikkeld, tijdrovend, lastig en belemmerend. En soms is het goed dat er regelgeving is, voor een gelijk speelveld en de bescherming van kwetsbare groepen. Uitgangspunt is om regelgeving zo eenvoudig, passend en eerlijk mogelijk te maken. En de dienstverlening van de overheid daarop te laten aansluiten: *think small first*.

6. Regelgeving

Trends en ontwikkelingen

Voor ondernemers vormen sommige regels belemmeringen om te kunnen ondernemen. Dat wil de overheid wegnemen, zonder de markt te verstoren. Het mkb krijgt zo een eerlijke kans om te ondernemen en te concurreren, zonder dat regels in de weg lopen.

“Mkb first . Ook bij nieuwe regelgeving. Als een maatregel niet werkbaar is voor kleinere bedrijven, dan moet het beleidsdoel op een andere manier gerealiseerd worden.” (Hans Biesheuvel, voorzitter ONL)

Sommige kleine ondernemers voelen zich niet fatsoenlijk behandeld wanneer zij zaken doen met grote bedrijven. Voorbeelden daarvan zijn het eenzijdig bepalen en wijzigen van contractvoorwaarden zoals de prijs, het eenzijdig bedingen van kortingen en niet op tijd betalen. Deze ondernemers hebben niet de positie om hier iets van te zeggen omdat ze bang zijn om opdrachten te verliezen. Ook de overheid kan het mkb-ondernemers makkelijker maken om te ondernemen. Enerzijds als regelgever, anderzijds als opdrachtgever. Het is allereerst belangrijk om nieuwe regels te toetsen op werkbaarheid en uitvoerbaarheid voor het mkb, volgens het eerder genoemde principe van ‘think small first’. Ik wil daar ondernemers rechtstreeks bij betrekken om ervoor te zorgen dat nieuwe regels wél helpen en níet in de weg staan.

Daarnaast heeft de overheid als opdrachtgever een rol als het gaat om aanbesteden. Een aanbesteding moet op eerlijke en transparante wijze gebeuren. De overheid moet er als opdrachtgever op letten dat opdrachten toegankelijk zijn voor het mkb. Zo raken opdrachten door bundeling van klussen soms buiten het bereik van kleine ondernemingen.

Wat gaan we doen?

Passende regelgeving

In de programmabrief “Merkbaar betere regelgeving en dienstverlening 2018-2021” presenteert het kabinet haar beleidsprogramma voor betere regelgeving en dienstverlening. Daarnaast is het programma Ruimte in Regels erop gericht om innovatieve investeringen van ondernemers

mogelijk te maken door te zoeken naar meer ruimte in wet- en regelgeving. Meer informatie over dit programma is beschikbaar via www.ruimteinregels.nl.

Ik verwijs naar de regeldrukbrief voor een uitgebreide toelichting op de acties en noem hier de acties die erop gericht zijn om mkb-ondernemers in het bijzonder beter bij regelgeving te betrekken.

- Via de mkb-toets wordt nieuwe wet- en regelgeving met naar verwachting significante gevolgen voor het mkb getoetst op werkbaarheid en uitvoerbaarheid voor het mkb. Dit gebeurt via een representatief panel van mkb-ondernemers. Ondernemersorganisaties zijn nauw betrokken bij de vormgeving van de mkb-toets. In de eerste helft van 2018 wordt de mkb-toets getest met één of meerdere pilots per departement. Inmiddels hebben er mkb-panels plaatsgevonden in het kader van de Winkeltijdenwet en de thuishoofteffing. Verder staat er nog een aantal mkb-panels op de rol, waaronder bij het ministerie van SZW. Op basis van de evaluatie wordt in het derde kwartaal 2018 bekeken op welke wijze de mkb-toets breder toegepast wordt.
- Ook de verbetering van bestaande wet- en regelgeving verdient aandacht, bijvoorbeeld als gevolg van een veranderende (technologische) context. Deze zomer stel ik de ‘Strategische commissie betere regelgeving bedrijven’ in. In die commissie werkt het kabinet met een groep van zes (mkb-)ondernemers (samengesteld uit leden van MKB-Nederland, ONL en LTO) samen om door hen aangegeven knelpunten in regelgeving, uitvoering en toezicht zoveel mogelijk op te lossen.
- Ondanks de zorgvuldige voorbereiding van nieuwe wet- en regelgeving kan het voorkomen dat deze in de praktijk toch tot regeldruk of belemmeringen voor innovatie leidt. Het is belangrijk om te blijven evalueren of bestaande regelgeving nog steeds geschikt is en er mogelijkheden bestaan om deze te verbeteren. In de departementale programma’s zijn verschillende initiatieven opgenomen die gericht zijn op het oplossen van knelpunten in bestaande regels. Met de instrumenten ‘life events’, de maatwerk aanpak, het programma Ruimte in Regels en de Strategische commissie betere regelgeving bedrijven zet het kabinet hier extra op in.

Toegankelijker maken van aanbesteden

- Aanbestedingen moeten toegankelijker worden voor het mkb. Ik wil dat doen door te zorgen voor opvolging van de acties uit de actieagenda Beter Aanbesteden.⁵⁰ Het onnodig samenvoegen van opdrachten door aanbestedende diensten staat de toegankelijkheid voor kleine ondernemingen bijvoorbeeld in de weg. Als onderdeel van de actieagenda wordt de problematiek rond het clusteren van opdrachten in kaart gebracht en worden voorstellen gedaan om dit in de praktijk te verbeteren.

Evenwichtige verhoudingen tussen ondernemers

- Momenteel werkt EZK met ondersteuning van J&V aan regelgeving om de franchisenemer beter te beschermen tegen misbruik van het overwicht in de samenwerking door franchisegevers. Het wetsvoorstel wordt dit jaar voorgelegd voor consultatie.⁵¹
- Andere specifieke situaties die in dit kader mijn aandacht hebben zijn de platformeconomie (zie thema digitalisering) en betaaltermijnen (zie thema financiering).
- Het is denkbaar dat er ook in andere sectoren of specifieke situaties sprake is van onevenwichtige verhoudingen.
Ik onderzoek in welke sectoren dit het vaakst voorkomt, welke gevolgen dit heeft en indien nodig, welke oplossingsrichtingen mogelijk zijn. Daarbij betrek ik de analyses en oplossingsrichtingen van de Europese Commissie rond platforms en de voedselvoorzieningsketen.⁵² Dit onderzoek gaat in het najaar van 2018 van start.

Modernisering van faillissements- en ondernemingsrecht

- Van het programma herijking faillissementsrecht⁵³ worden de onderdelen in uitvoering genomen die gaan over de reorganisatie of faillissementsafwikkeling van ondernemingen. De minister van Rechtsbescherming is hiervoor verantwoordelijk. Doel is een gemoderniseerd

faillissementsrecht dat ondernemers meer ruimte biedt voor sanering als het kan en dat liquidatie, indien noodzakelijk, efficiënter en goedkoper laat verlopen.

- De wetgeving voor personenvennootschappen is toe aan een update.⁵⁴ Personenvennootschappen zijn rechtsvormen die veel gebruikt worden in het mkb; maatschap, vennootschap onder firma en commanditaire vennootschap. Het is niet moeilijk of duur om deze rechtsvormen op te richten, maar er ontbreken duidelijke regels over een scheiding tussen privé- en zakelijk vermogen. Verder voorziet de huidige wet niet goed in de mogelijkheid dat bestaande vennoten uit een personenvennootschap treden en nieuwe vennoten toetreden. De minister van Rechtsbescherming gaat samen met de minister van Financiën en in afstemming met EZK aan de slag met de modernisering van de wetgeving voor personenvennootschappen.
- Het moet eenvoudiger worden om een bv op te richten: een bv beschermt de ondernemer tegen persoonlijke aansprakelijkheid voor bedrijfsrisico's. Recent heeft de Europese Commissie een richtlijnvoorstel gepubliceerd voor gebruik van digitale instrumenten in het vennootschapsrecht. Doel van het voorstel is om de oprichting van bv's te vereenvoudigen. De Nederlandse inzet in de onderhandelingen is gericht op vereenvoudiging met behoud van passende waarborgen tegen misbruik en fraude met inbegrip van belastingontduiking en –ontwijking. Daarbij worden ook de reacties uit de praktijk betrokken op de internetconsultatie die over dit richtlijnvoorstel is gestart en loopt tot 30 juni 2018.
- Voor de overdracht van aandelen wordt verkend of er de mogelijkheid is tot kostenreductie met behoud van een betrouwbare registratie van aandelenbezit in bv's. Dit hangt samen met de implementatie van het UBO-register en het centraal aandeelhoudersregister. Daar wil ik niet op vooruitlopen.

⁵⁰ Kamerstukken II 2017/18, 34252, nr. 4.

⁵¹ Kamerstukken II 2017/18, 31311, nr. 206.

⁵² Verordening COM(2018) 238) en richtlijn COM(2018) 173, respectievelijk.

⁵³ De minister van J&V heeft de kamer op 28 september 2017 geïnformeerd over de voortgang van het gehele programma herijking faillissementswet: Kamerstukken II 2017/18, 33695, nr. 15.

⁵⁴ Kamerstukken II 2016/17, 29752, nr. 9.

Fiscaliteit

Het kabinet wil de fiscale druk op ondernemers per saldo verlichten. In het Regeerakkoord staan daarvoor voorstellen. Het kabinet streeft ernaar om ondernemers mee te laten profiteren van de economische groei.

7. Fiscaliteit

Trends en ontwikkelingen

De fiscaliteit speelt een belangrijke rol in ons ondernemersklimaat. Het kabinet streeft naar een aantrekkelijk investeringsklimaat voor ondernemers, waaronder ook een aantrekkelijk fiscaal investeringsklimaat, en in dat kader waar mogelijk naar een beperking van de administratieve lastendruk. Het regeerakkoord bevat een omvangrijk pakket fiscale maatregelen, dat ook van invloed is op de belastingdruk voor mkb-ondernemingen en mkb-ondernemers. De afzonderlijke maatregelen betreffen zowel lastenverlichtingen als lastenverzwaringen, maar per saldo leidt het pakket over de kabinetsperiode tot een lastenverlichting voor het bedrijfsleven. In de gesprekken die ik voer met het mkb hoor ik over het in het regeerakkoord aangekondigde fiscale pakket met name (commentaar op) twee onderwerpen vaak terugkomen. Ik ga hieronder nader in op deze twee onderwerpen.

Het commentaar vanuit het mkb richt zich in de eerste plaats op de voorgenomen verhoging van het tarief in box 2. Directeur-grotaandeelhouders (dga's) hebben grote bezwaren geuit tegen deze maatregel. De verhoging van het tarief in box 2 staat echter niet op zichzelf, maar moet worden beoordeeld binnen het totale (fiscale) pakket.

Het merendeel van de dga's gaat er als gevolg van alle maatregelen in het regeerakkoord per saldo op vooruit. Dga's betalen over hun loon (eventueel door toepassing van de gebruikelijkloonregeling) belasting in box 1 van de inkomstenbelasting. Wat betreft het (gebruikelijk) loon hebben veel dga's daarom – net zoals werknemers en de meeste ondernemers die inkomstenbelastingplichtig zijn – profijt van de lastenverlichting in box 1.

Voor de beoordeling van de verhoging van het box 2-tarief is het met name relevant om deze in samenhang met de verlaging van de tarieven in de vennootschapsbelasting te bezien. De belastingdruk op het winstinkomen van de dga wordt bepaald door het gecombineerde vennootschapsbelasting- en box 2-tarief. De correctie van het box-2 tarief is een maatregel om het huidige evenwicht in de verdeling van de belastingdruk te behouden. In dat kader is het belangrijk te benadrukken dat de gemiddelde belastingdruk van dga's in de plannen van het regeerakkoord onder dat van de werknemer blijft.⁵⁵

Het tweede commentaar dat ik vaak hoor is dat de lastendruk voor bedrijven maar zou blijven stijgen. Hierover wil ik het volgende opmerken. In het genoemde basispad voor het regeerakkoord zat een lastenstijging voor bedrijven, met name door stijgende zorgpremies die samenhangen met stijgende zorgkosten. Deze lastenstijging slaat overigens grosso modo gelijkmatig neer bij het grootbedrijf en bij het mkb. Het kabinet kiest ten opzichte van dit basispad met het regeerakkoord juist voor een lastenverlichting voor bedrijven.⁵⁶

Mkb-ondernemers hebben net zoals het grootbedrijf voordeel van de tariefverlaging in de vennootschapsbelasting. Daar staat tegenover dat deze lastenverlichting voor een groot deel wordt gefinancierd door maatregelen die het mkb niet of nauwelijks raken, zoals de per 2019 in te voeren renteaftrekbepanking⁵⁷ en de per 2018 ingevoerde verhoging van het effectief tarief in de innovatiebox.

⁵⁵ Zie voor een uitgebreidere analyse over de belastingdrukverdeling tussen dga's, IB-ondernemers en werknemers het antwoord op vraag 83 in de antwoorden op de feitelijke vragen van uw Kamer over de Fiscale beleidsagenda die de staatssecretaris van Financiën op 9 mei 2018 heeft gegeven (Kamerstukken II 2017/18, 32140, nr. 34, p. 32-33).

⁵⁶ In hoeverre lastenmaatregelen neerslaan bij burgers of bedrijven is overigens vaak lastig te bepalen. Zo kan het bedrijfsleven bijvoorbeeld ook profiteren van een lagere lastendruk voor werknemers en berekenen bedrijven in sommige gevallen de op hen drukkende belasting door in hun prijzen zodat deze indirect ook neerslaan bij burgers.

⁵⁷ De earningsstrippingregeling van de Anti Tax Avoidance Directive (ATAD).

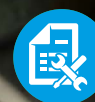

Wat gaan we doen?

- Dit kabinet kiest ervoor – ook gezien de ontwikkelingen in ons omringende landen – om de belasting voor bedrijven anders in te richten, in het bijzonder door middel van het verlagen van de tarieven in de vennootschapsbelasting. Voor een deel wordt deze tariefsverlaging gefinancierd door een verbreding van de grondslag waarover bedrijven belasting betalen. Ook profiteert het bedrijfsleven van het verlagen van de belastingdruk van de loon- en inkomstenbelasting, zodat arbeid goedkoper wordt.
- Tegenover deze lastenverlagingen staan ook lastenverzwaringen in het regeerakkoord genoemd, zoals bijvoorbeeld wijzigingen in de energiebelasting.
- Belastingen brengen vanzelfsprekend ook administratieve lasten met zich mee. Het kabinet wil die administratieve lasten zoveel mogelijk verminderen, bijvoorbeeld door de zogenoemde kleine ondernemersregeling in de btw (KOR) te moderniseren en te vereenvoudigen.
- Daarnaast is de Belastingdienst gestart met een pilot voor de automatisch ingevulde winstaangifte. Het betreft een nieuwe aanpak waarbij online boekhoudsoftware verrijkt wordt met de mogelijkheid om daarmee aangifte te doen en te betalen. Mkb'ers waarvoor dit mogelijk is kunnen daardoor gemakkelijker voldoen aan hun fiscale verplichtingen waardoor ze meer tijd hebben om te ondernemen. Hierdoor moeten mkb'ers tevens meer grip ervaren op hun eigen financiële en fiscale positie. Ik steun dit initiatief van harte.

De staatssecretaris van Financiën informeert als beleidsverantwoordelijk bewindspersoon uw Kamer over de fiscale maatregelen uit het regeerakkoord. Het pakket Belastingplan 2019 dat op Prinsjesdag 2018 wordt aangeboden omvat een groot deel van dit fiscale wetgevingspakket.

Fotoverantwoording:
Richard van Elferen
Thomas Fasting
Franklin Heijnen
Wiebe Kiestra
Valerie Kuijpers
Hans Molenaar
Beeldbank Ministerie van EZK
Beeldbank Techniekpact

Deze brochure is een uitgave van:
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat

Rijksoverheid
Postbus 20401 | 2500 EK Den Haag
T 070 379 89 11

Juni 2018 | 113345